

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Mateřská škola a dítě z rodiny Svědků Jehovových

Vypracovala: Anna Růžičková
Vedoucí práce: doc. PhDr. Alena Hošpesová, Ph.D.

České Budějovice 2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47 b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Poděkování

Veliké poděkování patří vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Aleně Hošpesové, Ph.D. za cenné rady, nápady a vstřícnost při konzultacích a za to s jakou úctou přistupovala k tomuto tématu. Dále bych chtěla poděkovat svému příteli, rodině a přátelům za neustálou podporu. Veliké uznání a poděkování patří i členům rodiny Krutinových, kteří mě s velikou trpělivostí a porozuměním provedli svojí vírou. V neposlední řadě děkuji respondentům daného výzkumu za jejich čas a vstřícnou komunikaci.

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce se zabývá tématem Mateřská škola a dítě z rodiny Svědků Jehovových. Teoretické část obsahuje charakteristiku náboženství Svědků Jehovových a jejich historii. Dále jsou zde vysvětleny důležité body víry, k jejichž porozumění jsou uvedeny verše z Bible. Body víry jsou vybrány tak, aby zprostředkovali co nejlepší pochopení této víry učitelkám v MŠ, aby dokázaly lépe spolupracovat s dětmi těchto věřících. V druhé kapitole je nastíněn pohled na výchovu dětí Svědků Jehovových, vycházející z Bible. Je zde popsána publikační činnost Svědků Jehovových pro děti. Empirická část popisuje hloubkové rozhovory vedené s pedagogy mateřských škol a rodiči, kteří jsou Svědky Jehovovými. Otevřeným kódováním byla zjištěna hlavní témata jako přístup rodičů a učitelek, docházka do mateřské školy, vhodná literatura, či malá zkušenost učitelek s dětmi těchto věřících. Dále jsou nastíněna metodická doporučení pro pedagogy.

KLÍČOVÁ SLOVA

Předškolní dítě

Rodiče Svědkové Jehovovi

Institucionální předškolní edukace

Náboženství v mateřské škole

Víra

ABSTRACT

This bachelor thesis studies Kindergarden and a child from a family of Jehovah's Witnesses. The theoretical part characterizes the religion of Jehovah's Witnesses and describes its history and important features. For comprehensibility, the major aspects are illustrated using selected rhymes from the Bible. The major aspects have been chosen to provide the best possible understanding of the religious belief to the kindergarten teachers, so that they can better co-operate with the children of these believers. Based on the Bible, the second chapter outlines the view of Jehovah's Witnesses on the child upbringing and care. In addition, the chapter describes children oriented publication activities of Jehovah's Witnesses. The empirical part of the thesis brings the in-depth interviews with preschool teachers and parents, the members of Jehovah's Witnesses. By open coding method, the thesis points out the main topics including approaches of parents and teachers, attendance to Kindergarden, relevant literature and scarce experience of teachers with these specific children. Finally, the thesis outlines the methodological recommendations for teachers.

KEYWORDS

Preschool Child
Parents members of Jehovah's Witnesses
Institutional pre-school education
Religion in Kindergarden
Faith

OBSAH

ÚVOD	7
PRAKTICKÁ ČÁST.....	9
1 CHARAKTERISTIKA SPOLEČNOSTI SVĚDKŮ JEHOVOVÝCH	9
1.1 Kdo je Svědek Jehovův?	9
1.2 Historie Svědků Jehovových.....	10
1.2.1 Historie organizace v České Republice	11
1.3 Svědkové Jehovovi a odlišnost od římskokatolické církve	12
1.4 Charakteristika víry Svědků Jehovových	13
1.4.1 Bible	13
2 SVĚDKOVÉ JEHOVOVI A DĚTI	23
2.1 Výchova dětí	23
2.2 Svědkové Jehovovi dětem.....	24
EMPIRICKÁ ČÁST.....	26
3 VÝZKUMNÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	26
3.1 Výzkumné cíle	26
3.2 Výzkumné otázky	27
3.3 Výzkumné šetření	27
3.4 Výsledky výzkumného šetření.....	33
3.5 Návrh metodických doporučení	47
4 DISKUZE VÝSLEDKŮ	51
ZÁVĚR.....	53
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	55
PŘÍLOHY	57

ÚVOD

Tato bakalářská práce pojednává o specifikách víry Svědků Jehovových a o následném vlivu tohoto náboženství na život dítěte z této rodiny v mateřské škole. Toto téma jsem si vybrala z vlastní zkušenosti, protože jsem se Svědky Jehovovými v blízkém kontaktu, avšak sama se nehlásím k žádnému náboženství. Při společném trávení času jsem si začala všimnout různých odlišností, jako je neslavení narozenin či vánočních svátků. Svědkové Jehovovi žijí klasický rodinný život a vychovávají své potomky jako každý jiný rodič. V této souvislosti vyvstala myšlenka, zda děti Svědků navštěvují klasické mateřské školy nebo mají vlastní? Vždyť jejich víra je s klasickým římskokatolickým kalendářem velice odlišná. Odpověď na první otázku mi zodpověděli Svědkové sami, děti navštěvují klasické mateřinky, rodiče chtějí, aby děti byly v kontaktu se svými vrstevníky a nebyly vyčleňovány z kolektivu. A jak to probíhá ve třídě, když některé z dětí slaví narozeniny? Je dítě Svědků vyčleněno z kolektivu, nechodí v dané dny do školky? Na tyto otázky bude postupně tato práce odpovídat.

Když jsem si vyhledávala podobné práce s touto tematikou, skoro pokaždé jsem narazila na práci psanou z hlediska sektářství a určování, zda je víra Svědků špatná, či jen nevhodně vysvětlená z Bible. Ale nenalezla jsem práci, která by byla vytvořena přímo pro předškolní vzdělávání. Každý z nás jsme jedinečný a v dnešním světě, kde panuje svoboda vyznání, může každý věřit v jakékoliv náboženství. V současné době se v mateřské škole setkávají české děti s dětmi zahraničních rodičů, může zde být jazyková bariéra, ale také problematika různých náboženství. Dnes se řeší i téma muslimských věřících, byla bych ráda, pokud by tato práce posloužila jako nástin pro rozpracování další problematiky v předškolním vzdělávání, a to problematiky odlišnosti jednotlivých náboženství. Cílem této práce je víru Svědků Jehovových vysvětlit, podložit odbornou literaturou a podat tak vysvětlení pedagogům v mateřských školách, protože mohou nastat situace, kdy si nebudou vědět rady a budou si chtít co nejrychleji vyhledat informace o této víře, aby mohly s dítětem navázat dobrý vztah. Při psaní teoretické části jsem se držela přístupu nestrannosti. Jednotlivé principy víry jsem konzultovala se Svědky, čerpala z jejich literatury, a především jejich zásady vysvětlovala z Bible.

Empirická část popisuje zvolenou metodiku výzkumu, pomocí hloubkových rozhovorů s pedagogy mateřských škol a s rodiči je nastíněna základní problematika této

víry a její odlišnost v předškolním vzdělávání. Východiskem práce bude i metodické doporučení pro pedagogy v období svátků, které Svědkové Jehovovi neslaví, ale mateřská škola k těmto svátkům směřuje ve své vzdělávací činnosti. Doufám, že tato práce bude přínosem pro učitelky mateřských škol, ale i pro rozšíření znalostí širší veřejnosti.

PRAKTICKÁ ČÁST

1 CHARAKTERISTIKA SPOLEČNOSTI SVĚDKŮ JEHOVOVÝCH

Svědkové Jehovovi jsou náboženská společnost, která sdružuje věřící se specifickým chápáním Bible, odkazující se na rané křesťanství. Svědkové se pokládají za jediné pravé křesťany.

„Svědkové Jehovovi se považují za hlasatele přicházejícího soudu nad světem v podobě kosmické armagedonské bitvy a za hlasatele brzkého příchodu Božího království na obnovené Zemi.“ (Vojtíšek, 2004, s. 97)

Vytrvalost v rozhovorech o Jehovovi a jeho Království je nejznámějším znakem Svědků. Jejich pevná víra jim přináší pověst lidí, kteří se přes všechny odpor drží své víry, i tváří tvář smrti. (Svědkové Jehovovi – Hlasatelé Božího Království, 1993)

Svědkové Jehovovi jsou přesvědčeni o existenci stvořitele – dárce života, kterému záleží na tom, jak sami žijí.

1.1 Kdo je Svědek Jehovův?

V této části si objasníme původ slov Svědek a Jehova. Musíme si uvědomit, že Bible má nespočet překladů a prepisů. Třetí přikázání říká „Nevezmeš Božího jména nadarmo“. Proto v historii Židé při čtení Bible nevyslovovali boží jméno, ale v Bibli ho zachovali a to ve formě čtyř písmen JHVH (tetragrammaton). Křesťané byli důslednější a Boží jméno nahradili slovem Hospodin a jinými tituly. Tudíž v těchto novodobých překladech Boží jméno nenalezneme. Naproti tomu Svědkové Jehovovi jsou přesvědčeni, že by se Boží jméno mělo v Bibli dále vyskytovat, a tak jej ve svém překladu Bible a jiných náboženských textech používají v běžně přijímané formě Jehova. Pro pochopení jsou zde uvedeny dvě stejné citace z dvou překladů Bible.

*„A Bůh přikročil k tomu, aby mluvil k Mojžíšovi a aby mu řekl: „Já jsem **Jehova**. A objevoval jsem se Abrahamovi, Izákovi a Jákobovi jako Všemohoucí Bůh, ale ohledně svého jména Jehova jsem se jim nedal poznat.“ (Svaté Písmo – Překlad nového světa, 2002, s. 67)*

*„Mluvil ještě Bůh k Mojžíšovi, a řekl mu: Já jsem **Hospodin**. Ukázalť sem se zajisté Abrahamovi, Izákovi, a Jákobovi, v tom, že jsem Bůh Silný všemohoucí: ale v jménu mém, Hospodin, nejsem poznán od nich.“ (Bible Kralická šestidílná, 2014, s. 145–146)*

Pro objasnění slova svědek, je použit verš z Bible Kralické (2014, s. 1340): „*Vy svědkové moji jste, praví Hospodin, ...*“ (Izajáš 43:10) Bůh tedy své věrné nazval svědky, kteří dnes vydávají svědectví svým způsobem života a tím, že s lidmi mluví o tom, co se dozvěděli z Bible.

Svědkiem se jedinec stane, pokud podstoupí křest. Ke křtu dává svolení pouze jedinec sám za sebe, je to jeho samostatné rozhodnutí. Tímto se Svědkové odlišují od římskokatolické církve. Zde rozhodují o křtu převážně rodiče, aniž by dítě mělo možnost toto rozhodnutí jakkoliv ovlivnit, případně změnit. Křtu předchází studium bible, poznání Boha a jeho učení. Dotyčný si Boha váží a miluje ho. Do té doby jedinec pouze studuje bibli, Svědkem Jehovovým ho smíme nazývat po již uvedeném křtu.

1.2 Historie Svědků Jehovových

Každé náboženství má svého zakladatele nebo významnou osobnost, která se zasloužila o uvedení náboženství do širšího povědomí. Dle Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania (online) je zakladatelem organizace Ježíš, jakožto zakladatel křesťanství. Významnou osobností společenství je Charles Taze Russel.

Russel se narodil roku 1852 v Pittsburgu, jako náctiletý prožíval náboženskou krizi (Remeš, 1995). Konkrétně šlo o zklamání z učení velkých křesťanských církví, že Bůh, o kterém mluví Bible jako o zosobnění lásky, mučí věčně v pekle lidi, kterým tento osud předurčil. Přišlo mu to nelogické, o pekle učily téměř všechny církve. Tuto nejistotu uvádí ve své knize Engelhart (1992), Russel měl pochybnosti a strach před peklem, a proto hledal útěchu u adventistů, kteří věří na konec světa a popírají existenci pekla.

V této době vycházel časopis Posel jitra, jehož hlavním autorem byl N. H. Barbour, který předpovídal Ježíšův příchod na rok 1878. Russel byl Barbourovým učením ovlivněn a po již zmíněném roce převzal předplatitele časopisu a od roku 1879 začal vydávat vlastní časopis Sionská strážná věž. Ch. T. Russel se stal zakladatelem skupiny tzv. badatelů Bible, čtenářů jeho časopisů a stoupenců jeho učení. V roce 1884 byla v Pensylvánii zaregistrována Biblická a traktátní společnost Strážná věž. Badatelé byli přesvědčeni o viditelném příchodu Ježíše na zem roku 1914. Příchod byl následně posunut o rok později. Fakt, že se příchod nekonal a nakonec Russelova smrt roku 1916 způsobily veliké zklamání, které málem znamenalo rozpad hnutí. Do čela hnutí se

probojoval J. F. Rutherford, který dal badatelům novou naději, podařilo se mu je semknout a mobilizovat jejich síly. (Vojtíšek, 2004)

Rutherford si dovilil stanovit konec světa na rok 1925, kdy jeho žáci opouštěli svá zaměstnání, rozdávali majetky a nechávali pustnout své domy. Když konec světa nepřišel, nastalo všeobecné zklamání. Od roku 1929 začal připravovat změnu organizace a stanovil systém složité kontroly jednotlivých sborů a jejich absolutní podřízenost vedení. Ke kontrole patřil zákaz účasti na politickém životě, projevení úcty státním symbolům, slavení Vánoc, úcta ke kříži, ... To vše bylo označeno za přežitky pohanství. Rutherford zemřel roku 1942 a zanechal po sobě vysoce ukázněnou a bezvýhradně poslušnou organizaci. (Remeš, 1995)

1.2.1 Historie organizace v České Republice

Stopy působení Svědků na území současné ČR nalezneme již před rokem 1914, v souvislosti s hlásáním konce světa. Od roku 1916 se v Mostě konala pravidelná shromáždění. Sdružení vedl sklář A. Gleissner, ale roku 1923 byla jeho činnost nahrazena československou pobočkou Mezinárodního sdružení badatelů Bible – i přes nepřízeň tehdejších úřadů pobočka rozvinula širokou misijní práci. V roce 1939 okupační úřady obsadily pobočku, zabavily její majetek a řadu svědků internovaly ve věznicích a koncentračních táborech. (Vojtíšek, 2004)

V roce 1948 měla být organizace likvidována – vedoucí představitelé byli zatčeni, konaly se domovní prohlídky, byla zabavována literatura. Od roku 1952 proběhlo několik procesů s desítkami svědků, byli odsuzováni k vysokým trestům velezrady či vyděračství. Komunistická vláda se postupně s početnou skupinou smířila, i když Svědkům nebylo dáno státní uznání – jejich činnost byla stále ilegální. (Vojtíšek, 2004)

Náboženská společnost Svědků Jehovových požádala roku 1993 Ministerstvo kultury České republiky o registraci jako církev. Registrující orgán oficiálním dotazováním položil několik otázek, mimo jiné i v oblasti vyučování odmítání krevní transfúze. Představitelé odpověděli slovy: „Ne, NSSJ to nevyučuje“. (Vojtíšek, 1998) Můžeme se jen domnívat, zda šlo o zatajení učení, či perfektní slovíčkaření nebo špatně položenou otázku v oficiálním vysvětlení v registraci.

1.3 Svědkové Jehovovi a odlišnost od římskokatolické církve

Tito věřící jsou nejvíce známí tím, že se odlišují ve slavení svátků a tradic od naší společnosti, která je v tomto ohledu založena na římskokatolické církvi. Nastává otázka, proč tomu tak je, když obě tyto víry se nazývají křesťanské a jsou založeny na Bibli?

Důležité je tuto oblast rozdělit do smrti Ježíše s tím, co je psáno v Bibli a poté od vzniku římskokatolické církve. Zjednodušeně řečeno, to, co Ježíš ve svém životě dodržoval či neslavil, nalezneme stejně ve víře Svědků Jehovových. Důležitým datem je rok 313 n. l., kdy byl vydán Edikt milánský (svoboda vyznání pro různá náboženství, Konstantin I. a Licinius) a rok 337 n. l., v němž zemřel císař Konstantin I., který po celý svůj život odmítal přijmout křest. Nechal se pokřtít až na smrtelné posteli. (Slovník antické kultury, 1974) Po tomto křtu byla budoucí římskokatolická církev posvěcena a vznikala tak veliká organizace, která se šířila do Evropy.

Svátky a tradice slavené dnes římskokatolickou církvi, mají s Bibli společného jen málo, většinu historie slavení nalezneme v pohanském uctívání (polyteismus, obětní rituály) a Bible nedovoluje uznávat více bohů. (Novotný, Polák, 2001) A to je první důvod, proč Svědkové Jehovovi tyto svátky neslaví.

„Kdo zná Bibli, ví, že tyto svátky jsou v přímém rozporu s Bibli jako jednou institucí a mezi učením protestantských a katolických církvích jako druhou institucí.“ (Novák, Polák, 2001, str. 569) Druhým důvodem je, že nejsou obsaženy v Bibli a jejich počátky nalezneme ve stoletích následujících po životě Krista.

1.4 Charakteristika víry Svědků Jehovových

Víra Svědků má své kořeny v době raného křesťanství. A to v 1. st. n. l., kdy žil Ježíš a jeho učedníci. Jak se uvádí v „Kdo dnes jedná podle Jehovovy vůle?“ Svědkové se upřímně snaží o napodobení příkladného života Ježíše. Zastavíme se u některých myšlenek, které charakterizují náboženství Svědků Jehovových, abychom pochopili způsob jejich života. Další přehled není zcela úplný, uvádí jen fakta významná z pohledu této práce.

1.4.1 Bible

Neboli Kniha knih je nejčtenější knihou světa a právem zaujímá výjimečné místo v literatuře, byla psána v období asi 1600 let. Autorem Bible je sám Bůh, který ke sdělení svého slova použil čtyřicet různých autorů – králové, pastýři, učenci, rybáři, ale i také lékaře Lukáše. Bible zaznamenává přesně to, co Bůh chtěl lidem říci. Dělíme ji na Starý a Nový zákon.

Původně byl Starý zákon napsán hebrejsky a některé pasáže aramejsky. Jsou zde popsány události, které jsou snad známy každému, aniž by Bibli četl. Jedná se o stvoření světa, příběh Adama a Evy, Noemovy archy, ale i proroctví o narození syna, který bude spasitelem, jenž vysvobodí lidi z hříchu.

Nový zákon pojednává o narození Ježíše Krista, jeho životě, ukřižování a zmrtvýchvstání. Dále obsahuje dopisy určené prvním křesťanům, které vysvětlují, co to znamená být Kristovým následovníkem a jak žít k oslavě Boha. (Co je to Bible? 2016 *Biblické společenství křesťanů*, [online]).

Svaté Písmo – Překlad nového světa, jak tito věřící nazývají Bibli, má 66 knih, které Svědci uznávají jako historicky přesné. Starý zákon jmenují Hebrejská písmena a Nový zákon jako Křesťanská řecká písmena. Uvědomují si, že některá biblická proroctví se již splnila, další se plní a další na splnění teprve čekají. (Svědkové Jehovovi – Kdo jsou? Čemu věří? 2000)

Bible provází Svědky celým životem, nalézají v ní praktickou moudrost, zásady rodinného života, pracovních návyků i vztahů s druhými lidmi. Dle *Co Bible doopravdy říká?* (2013), můžeme z Bible dojít k hlubokému pochopení lidské povahy, neboť jejím autorem je Jehova Bůh, který člověka stvořil.

Členům jsou při studiu Bible nápomocny různá periodika jako *Strážná věž – Proč číst Bibli?* a nebo publikace *Bible – o čem tato kniha je?, Co Bible doopravdy říká?, Pomůcka ke studiu Božího slova*. Svědkové studují Bibli, aby své nauky, život a víru, podřídili tomu, co jim tato kniha říká.

Jehova Bůh

Kdo je Bůh?

„*Všeliký dům ustaven bývá od někoho: ten pak kdož všechny tyto věci ustavěl, Bůh jest.*“ (Bible Kralická šestidílná, 2014, s. 2699) Z Bible se dovídáme, že Bůh je stvořitelem všeho, je zdrojem života, král věčnosti, a proto je pro Svědky tou nejdůležitější osobou v jejich životě.

Bůh je duchovní bytost, která je lidským očím skryta:

„*Bůh duch jest: a ti kteříž se jemu modlí, v duchu a v pravdě musejí se modliti.*“ (Jan 4:24) „*Boha žádný nikdy neviděl, ...*“ (Jan 1:18) Může být Bůh někdy spatřen? „*Bůh řekl; Nebudeš moci viděti tváři mé: neboť nezří mne člověk, aby živ zůstal.*“ (Bible Kralická šestidílná, 2014)

Jaký je Jehova Bůh?

„*Jehova je milosrdný a milostivý, pomalý k hněvu a hojný v milující laskavosti. Nebude po všechen čas vyčítat ani nebude na neurčitý čas rozezlený.*“ (Svaté Písmo – překlad nového světa, 2002, s. 625)

Bůh přebývá mimo náš hmotný svět:

„*Hospodin v chrámě svatém svém: trůn Hospodinů v nebi jest.*“ (Bible Kralická šestidílná, 2014, s. 1012)

Svědkové Jehovovi svoji oddanost, lásku, úctu a důvěru vůči Bohu projevují především poslušností jeho přikázáním, to je hlavním motivem víry. „*Nebo toť je láska Boží, abychom přikázání jeho zachovávali: a jeho přikázání nejsou těžká.*“ (1. Jana 5:3) „*Dbej, a poslouvej všech slov těchto, kteráž já přikazuji tobě, aby dobře bylo tobě, i tvým po tobě, ...*“ (5. Mojžíšova 12:28) „*Odpověděv pak Petr a Apoštolové, řekli, více sluší poslouchati Boha než lidí.*“ (Skutky 5:29) (Bible Kralická šestidílná, 2014) Sami Svědci popisují svůj vztah k Bohu takto: „Ani k tomu nejsilnějšímu mezilidskému vztahu, ať je to manželství nebo jiná rodinná vazba, nelze přirovnat k našemu vztahu s Jehovou. On by pro nás podle Bible měl být tím na prvním místě. (Matouš 22:37-39: „Budeš milovat

Jehovu, svého Boha, celým svým srdce a celou svou duší a myslí. To je největší a první příkázání.“) A my sami to tak cítíme.“

Při uctívání Boha nepoužívají Svědkové obrazy či sochy. *„Neučiniš rytiny, ani podobenství, těch věcí, které jsou na nebi, ani těch, kteréž na zemi dole.“* (2. Mojžíšova 20:4) *„Praví modlitebníci modliti se budou Otci v duchu a v pravdě.“* (Jana 4:24)

Ježíš Nazaretský

Jak již bylo zmíněno, Svědkové Jehovovi následují učení a příkladný život Ježíše. Ježíš je znám jako Mesiáš i Kristus. Mesiáš pochází z hebrejštiny a Kristus z řečtiny a význam obou slov je „pomazaný“. (Rozmluvy z Písem, 1993) Z Bible se dovídáme, že Ježíš je označován také jako „Slovo“, jelikož skrze něj Bůh promlouvá k lidem. Sám Jehova vytvořil Ježíše, jako svého jediného zplozeného Božího Syna, který byl prvorozený z celého stvoření. Prostřednictvím Ježíše bylo stvořeno vše ostatní v nebi i na zemi. (Kolosanům 1:15,16)

Verš (Jan 17:5) uvádí, že Ježíš existoval dříve, než byl svět stvořen a žil s Jehovou v nebi. Z lásky k lidem se Bůh rozhodl poslat Ježíše na zem, jako oběť slitování za lidské hříchy. (1. Jana 4:10,11) Panně Marii, ženě Jozefa sdělil andělský posel, že na ni sestoupí svatý duch, díky jemuž počne a porodí syna, jehož jméno bude Ježíš. (Lukáš 1:27-35) Ježíš se narodil v Betlémě za vlády krále Heroda. Anděl Páně se zjevil Josefovi a řekl mu, ať vezme dítě s matkou a odejdou do Egypta, kde zůstanou do Herodova skonu. Když se Herodes doslechl o narození Božího Syna, nechal povraždit všechny děti mladší dvou let. Po Herodově smrti zjevil se Anděl Páně Josefovi a vyslal ho s dítětem a matkou do země Izraelské. (Matouš 2:1-20)

O Ježíšově mládí vypovídá Bible málo. Dovídáme se, že Ježíš nebyl jedináček a měl několik bratrů a sester. *„Zdaliž tento není syn tesařů? A zdaliž matka jeho neslove Marya, a bratří jeho, Jakub, a Jozes, a Šimon, a Júdas. A sestry jeho zdaliž také všechny u nás nejsou?“* (Bible Kralická šestidílná, 2014, s. 2208) Ježíš přišel k Janovi a nechal se od něj pokřtít v řece Jordán, následně se otevřela nebesa, z nichž sestoupila holubice a byl slyšet hlas Boží, který tak schválil Ježíše. (Matouš 3:13-17) Následně Ježíš kázal lidem, předával Boží poselství, uzdravoval nemocné a pomáhal těm, kteří byli v těžké situaci. Ježíš své víře zůstal věrný až do smrti, kdy byl obviněn falešnými svědky,

odsouzen podplacenými soudci, zneuctěn a umučen vojáky. Jehova vzkřísil Ježíše jako duchovní bytost, třetí den po jeho smrti. (Co Bible doopravdy říká? 2013)

Hřích a výkupné

Adam neuposlechl Boha a utrl jablko ze zakázaného stromu, takto Adam spáchal hřích, který vstoupil do světa. Tento hřích si nese každý člověk, a to v podobě smrti. (Římanům 5:12) Bůh dal lidem naději v podobě Ježíše, který žil dokonalý život a ochotně ho obětoval – podal oběť neboli výkupné. Díky tomu, mohou být věrným lidem odpuštěny hříchy a získají takový život, jaký měl Adam s Evou v Edenu. (Jan 3:16) (Bible Kralická šestidílná, 2014)

Boží království

Bůh ustanovil Boží království jako vládu v nebi, kde vládne Král – Ježíš. Dle 1. Timoteovi 6:15 je Král Ježíš mocnější, než všichni lidští panovníci, jeho moc mu umožňuje vykonat více dobra než jinému lidskému vládci. Království se nachází v nebi, ale vládne nad zemí a nebude nikdy zničeno. Dle biblické chronologie Svědků Jehovových usedl Ježíš na nebeský trůn roku 1914 a jako první věc, kterou udělal, byl boj se Satanem a jeho démony. Bitvu vyhrál a své protivníky svrhl na zem a znemožnil jim opětovný vstup do nebe. Tímto dle Bible začali poslední kritické dny. Král nebude vládnout sám, bude mít spoluvládce, věrné křesťany, které po svém vzkříšení vybere Bůh a dá jim výsadu spoluvládnout. Tato výsada je přichystána pro sto čtyřicet čtyři tisíce věrných (Zjevení 14:10). (Co Bible doopravdy říká? 2013)

Jak budou vypadat kritické dny, které předcházejí vyvrcholení posledních dnů Armagedonu?

2. Timoteovi 3:1-5 uvádí: Lidé budou milovat sami sebe a peníze, budou se rouhat, neposlušní rodičů, nevěrní, nepřístupní jakékoliv dohodě, pomlouvační, zrádci, budou milovat více rozkoše než Boha, ... Národ povstane proti národu, budou zde nemoci a nedostatek potravy, zemětřesení na jednom místě za druhým. Ježíšovi následovníci budou pronásledováni a nenáviděni kvůli jeho jménu. Objeví se falešní proroci, kteří oklamou mnoho lidí. Dobrá zpráva o království bude kázána na zemi. Spasen bude ten, kdo věrný vytrvá až do konce. (Matouš 24:7-13) (Bible Kralická šestidílná, 2014)

Rozmluvy s Písem (1993) vysvětlují výše zmíněná proroctví takto: K válkám docházelo v průběhu věků, ale roku 1914 začala 1. sv. v., kde poprvé válčilo několik velmocí, následovala 2. sv. v., která vzala život milionům lidí. Zemětřesení a nemoci jako španělská chřipka, rakovina, malárie či Ebola, ohrožovali nebo ohrožují lidské životy. Svědkové Jehovovi jsou od počátku hnutí lidmi odsuzováni, ale na druhou stranu se snaží sdělovat lidem zprávu, že započala vláda Božího Království.

Armagedon

Kniha Zjevení popisuje shromáždění králů a jejich vojsk celé země na místě hebrejsky zvaném Har-Magedon, k válce velikého dne Boha Všemohoucího. Vojska povedou válku s Ježíšem sedícím na bílém koni. (Zjevení 19:11) Je to tedy válka mezi Bohem a lidstvem nebo také Boží zásah do věcí lidských. Po této velké bitvě již nebudou války a lidé je budou pokládat za něco odporného. (Izajáš 2:4) (Bible Kralická šestidílná, 2014)

Pozemský ráj

Po velké bitvě nastane tisícileté období, kdy lidé a Bůh zemi promění v pozemský ráj, který v Bibli popisuje prorok Izajáš takto: Vlk bude žít s beránkem, tele a lvíče budou spolu a malé dítě je povede, lev a býk budou spolu jíst seno a malé dítě si bude hrát s hadem. Nemocní budou uzdravováni – slepým se oči otevřou, němý bude volat radostí, chromí lidé budou chodit, v pustinách poteče voda a z pouští budou bystřiny. Lidé si budou pěstovat obživu a ztratí hřích od Adama, mrtví budou vzkříšeni a společně s živými naleznou věčný život. (Bible Kralická šestidílná, 2014)

Rodina

Jak uvádí Opravilová (2016), rodina je specifická a nenahraditelná instituce, která reprezentuje danou kulturu, společnost a tradice. Pomocí rodiny dítě vrůstá do společnosti a osvojuje si základní normy lidského chování.

Rodina Svědků Jehovových se drží vzoru, který je zapsán v Bibli. Od počátku byli muž a žena stvořeni jeden pro druhého, muž opustí své rodiče a přidrží se své manželky, nejsou dva, ale stává se z nich jedno tělo. Co Bůh spojil, nesmí žádný člověk rozpojit. Pokud se manželé rozhodnout pro rozvod, jediný důvodem dle Bible je smilstvo. (Matouš 19:4-9) Svědkové Jehovovi věnují velkou zodpovědnost volbě partnera, protože nepředpokládají, že se s partnerem rozejdou. Jestliže má rodina nesnáze, obrací se na

Bibli, starší ve Sboru, pomoci může i časopis *Vaše rodina může být šťastná*, vydaný organizací.

Oba manželé se podřizují Kristu. Manželky se všem podřizují svým manželům, protože muž je hlavou své manželky, jako je Kristus hlavou sboru. Manželé mají milovat své manželky tak, jak Kristus miloval sbor, láska k manželce je jako láska ke svému tělu, protože kdo miluje svoji manželku, miluje sebe. (Efezanům 5:21-28) (Bible Kralická šestidílná, 2014) S úctou k Jehovovi jsou vychovávány i děti.

Památná Slavnost

Někdy také nazývaná Pánova večeře, je nejdůležitější událostí, kterou Svědkové Jehovovi uznávají. Jedná se o jedinou událost, kterou Ježíš svým učedníkům přikázal, aby byla slavena (2. Mojžíšova 12:14) (Bible Kralická šestidílná, 2014).

Ježíš zemřel na židovský svátek Pasach, který připomíná osvobození Izraele z egyptského otroctví v roce 1513 př. n. l. (Rozmluvy z Písem, 1993) Tento svátek je pohyblivý, nemá přesně stanovené datum a odehrává se čtrnáctého dne židovského měsíce Nisan. Římskokatolická církev v této době slaví Velikonoce. Jak Svědkové Jehovovi, tak i římskokatolická církev vzpomínají na oběť Ježíše Krista, ale způsob slavení tohoto svátku je zcela odlišný. (Novotný, Polák, 2001)

Památná slavnost je slavena Svědky po celém světě společně, po západu slunce. Slavnost se koná v místních Sálech Království. Symbolikou slavnosti je nekvašený chléb a víno. Ježíš vzal chléb, rozlámal ho a dal jej dvanácti věrným u stolu, přitom pronesl, že chléb znamená jeho tělo, dále předal pohár vína, který vyjadřoval jeho krev, prolitou ve prospěch mnohých. (Marek 14:22-24) (Bible Kralická šestidílná, 2014) V průběhu slavnosti je mezi věřící dán chléb a víno, nad nimiž se každý pomodlí. Ochutnat chléb a víno může jen ten, kdo sám o sobě ví a je si absolutně jist – Bůh mu sdělil, že mu bude dána výsada spoluvládnout s Ježíšem, jako sto čtyřicet čtyři tisíce věrných. Během slavnosti se předčítají verše z Bible a zpívají písně oslavující Jehovu.

Velikonoční doba, je také nazývána jako svátky jara. Ani oslavy svátků jara, nejsou pro Svědky Jehovovy vhodné k uctívání, odkazují se na pohanský, nekřesťanský původ. Proto v rodině Svědků Jehovových nenalezneme pomlázky, barvení vajíček a další lidové tradice. Jak uvádí Vavřínová (2006) v písemných křesťanských pramenech jsou Velikonoce uváděny od 2. století.

Shromáždění

Shromáždění se koná dvakrát týdně. Jeden večer v týdnu, v Českých Budějovicích ve čtvrtek, probíhá sborové studium z Bible. Věřící se formou otázek a odpovědí učí lépe porozumět biblickým zásadám, probíhá i diskuze, co koho konkrétně zaujalo. Následuje kazatelská služba, věřící si předem prostudují několik kapitol z Bible a poté přednesou krátké úkoly, bratr, který je pověřen vedením této služby, následně přednášejícím dává rady, jak se zlepšit ve čtení a v řečnickém projevu. Závěrečnou část tvoří služební shromáždění, které obsahuje proslovy, scénky a probíhá četba a rozbor předem vybrané knihy. Další shromáždění se koná v neděli, jeden z bratrů má připravenou přednášku na dané téma, jak uplatňovat zásady z Bible, všichni přítomní si verše hledají ve vlastní Bibli. Po přednášce je studium časopisu *Strážná věž*, pomocí toho, se věřící učí převést do praxe to, co vychází z Bible.

Shromáždění se konají po celém světě a mají stejnou formu. Úcta k Bohu je vyjadřována i tím, že účastníci jsou společensky oblečeni. Na dva až tři měsíce dopředu jsou ústřední organizací vybírána témata, která budou přednášena. Všichni Svědkové Jehovovi probírají stejná témata v každé zemi, zpívají stejné písně jen ve vlastním jazyce. (Kdo dnes jedná podle Jehovovy vůle? 2012)

Svědkové Jehovovi neuctívají kříž

Kříž je označován jako hlavní symbol křesťanství, připomínající Ježíšovo ukřižování. (Britannica encyclopedia of world religions, 2006) Svědkové Jehovovi kříž neuctívají. Věří, že Ježíš zemřel na kůlu bez příčného břevna. Řecké slovo *stauros*, které se v moderních překladech Bible uvádí jako kříž, v klasické řečtině v původních spisech znamená kůl, strom. Kůl byl formou trestu smrti, zhanobení jedince, kteří byli na kůl věšeni – ukřižováni. (Encyklopedie bible, 1992) V Novém zákoně není zmínka o tom, jak vypadal kříž, na kterém byl Ježíš ukřižován. (New catholic encyclopedia, 2003) „*Bůh vzkřísil Ježíše, kteréhož ste vy zamordovali, oběsivše na dřevě.*“ (Bible Kralická šestidílná, 2014, str. 2444) Svědkové Jehovovi znázorňují Ježíše na kůlu s rukama nad hlavou.

V historii kříž nalézáme v předkřesťanských a pohanských kulturách. Dvě zkřížené linie signifikují čtyři rozměry vesmíru, sílu elementů v kulturách v Indii či v Peru. Tyto přírodní významy kříže byly postupným vývojem očištěny adekvátně k vyvíjející se

kultuře křesťanského symbolismu. (New catholic encyclopedia, 2003) Babylonský význam kříže je spojen s královnou Semiramis, která údajně holdovala satanismu. Po smrti manžela boha slunce porodila o několik let později božského syna jménem Tamuz. Dřevěný kříž připomínající písmeno T, jako Tamuz, byl používán uctíváči slunce k obětování lidí na počest syna boha slunce Tamuze. (Novotný, Polák, 2001)

Bez ohledu na to, jaký nástroj byl použit k usmrcení Krista, si Svědkové Jehovovi kladou otázku, zda je vhodné uctívat, šířit, prodávat či nosit jako šperk předmět, který byl použit jako vražedný nástroj. Sama Bible odmítá modlářství: „*Protož moji milí bratří, utíkejtež modlářství.*“ (Bible Kralická šestidílná, 2014, str. 2557) Svědkové Jehovovi neuctívají předmět umučení Krista, ale připomínají si jeho smrt jako prostředek, kterým Bůh zajišťuje lidem záchranu.

Svědkové Jehovovi a Vánoce

„Vánoce jsou poměrně mladým křesťanským svátkem. Původně se v raně křesťanské církvi nesvětil po první tři století žádný svátek kromě výroční oslavy o Velikonocích. Město Řím slavilo Kristovo narození poprvé 25. prosince 336 n. l.“ (Vavřínová, 2000, str. 16) *„Starokřesťanská církev stanovila Ježíšovo narození na tento den, aby utvořila protiváhu starší pohanské slavnosti „nepřemožitelného slunce“, související se zimním slunovratem.“* (Vondruška, 2005) Římské svátky zimního slunovratu neboli Saturnálie začínaly 17. prosince, k počtě boha Saturna. Nepracovalo se, lidé si dávali dárky jako voskové svíčky, figurky bohů, zvířat a lidí jako vzpomínku na dřívější lidské oběti pro Saturna. (Slovník antické kultury, 1974)

Oslavy 25. prosince nalezneme i v Babylonii u již zmíněné okultní Semiramis, která v tento den porodila Baála – Tamuse. Ten měl umírat 21. prosince a vracet se zpět k životu v noci z 24. na 25. prosince. Semiramis si tyto oslavy k počtě boha slunce Baála (Belzebuba) vymyslela. (Novotný, Polák, 2001)

Datum narození Ježíše lze vypočítat pouze přibližně, evangelia neuvádějí den ani měsíc. (New catholic encyclopedia, 2003) Evangelium sv. Lukáše popisuje dobu narození Ježíše takto: *„Pastýři byli v krajině té ponucující, a stráž noční držíce nad svým stádem“.* (Bible Kralická šestidílná, 2014, str. 2299) Židovský měsíc odpovídající listopadu/prosinci byl známý svými dlouhotrvajícími dešti a chladným počasím, panovaly nejnižší teploty a na vysočinách padal sníh. Pastýři již nezůstávali v noci venku ani jejich stáda. Popis

počasí při Ježíšově narození v Bibli se neshoduje s prosincem. Ježíš se mohl narodit v říjnu nebo začátkem listopadu, ale ne koncem prosince, kdy je jeho narození slaveno. (Novotný, Polák, 2001)

Jak jsme se dozvěděli, první křesťané neslavili Vánoce, tudíž ani Svědkové Jehovovi tyto svátky neslaví. Vánoční dobu prožívají jako normální dny, někteří odjíždí s rodinami na společnou dovolenou za odpočinkem, či unikají z všudypřítomné nákupní horečky.

Svědkové Jehovovi a oslavy narozenin

Svědkové Jehovovi respektují právo ostatních lidí narozeniny slavit, ale sami se těchto oslav nezúčastňují. S vysvětlením se odvolávají na knihu *The Lore of Birthdays* (Lidová tradice narozenin), kde autoři uvádějí, že narozeniny slavili již lidé v Mezopotámii a Egyptě, hlavním důvodem slavení bylo, že díky datu narození se dal sestavit horoskop. (Svědkové Jehovovi a vzdělání, 1995) Věrní křesťané se mají dle Bible vyhýbat astrologii, spiritismu či věštění: Ti, kteří konají smilstvo, modlářství, vraždy či čarování nebudou dědicové Božího království. (Galatům 5:19-21) (Bible Kralická šestidílná, 2014)

Bible se o oslavách narozenin zmiňuje v negativním smyslu, kdy při oslavách narozenin faraona či Heroda byl někdo z poddaných neprávem připraven o život. (Rozmluvy z Písem, 1993) Ježíš vyzval své věrné, aby oslavovali jeho smrt. Stalo se tak při poslední večeři, kdy rozlamoval chléb a podával víno. „*To jest tělo mé, kteréž se za vás dává: to číňte na mou památku.*“ (Bible Kralická šestidílná, 2014, s. 2356)

Úcta ke krvi

Otázka krve a tím i odmítání krevní transfúze je jedním z nejvíce diskutovaných témat veřejnosti vůči Svědkům. Svoji úctu ke krvi projevují Svědkové na základě níže uvedených biblických veršů.

Po potopě světa promluvil Bůh k Noemovi, že vše, co se hýbe a je živo může jemu a jeho synům sloužit jako pokrm. (1. Mojžíšova 9:1-3) „*A však massa s duší jeho kteráž jest krev jeho, nebudete jísti.*“ (1. Mojžíšova 9:4, s. 56)

Dále Bůh nařídil Izraelitům: „*Krve žádného těla jísti nebudete: nebo duše všelikého těla, jest krev jeho: kdož by koli jedl ji, vyhlazen bude.*“ (3. Mojžíšova 17:14, s. 249) „*Toliko buď stálý, aby krve nejedl: nebo jest duše, protože nebudeš jísti duše*

s massem jejím. Nebudeš jísti jí, aby dobře bylo tobě, i synům tvým po tobě.“ (5. Mojžíšova 12:23, 25, s. 379) (Bible Kralická šestidílná, 2014)

Svědkové Jehovovi konzumují maso, které musí být upraveno „well done“, to znamená, že nesmí obsahovat stopy krve.

„Abyšete se zdržovali od obětovaného modlám, a od krve.“ (Skutky apoštolů 15:29) (Bible Kralická šestidílná, 2014) Víra Svědků tento verš vysvětluje jako zdržování se-nepřijímat krev do svého těla. Sami Svědci to přirovnávají k zákazu alkoholu, který dostal od lékaře pacient. Ústy alkohol nepřijme, ale pokud by si nechal dát alkohol do žil, bylo by to v pořádku? Tento příkaz od Boha chápou Svědci tak, že nikomu nedovoluje, aby dostal do žil krevní transfúzi. Pokud by si Svědkové měli zachránit život za cenu porušení Božího zákona, ohrozí tím svoji možnost získat věčný život. Věří, že Boží zákon je správný a spoléhají se na Boha, že při vzkříšení jim dar života vrátí. (Co Bible doopravdy říká? 2013) *„Kdož by chtěl duši svou zachovati, zratíť jí, kdož by pak zratil duši svou pro mne, nalezneť ji.“* (Matouš 16:25) (Bible Kralická šestidílná, 2014)

Pokud někdo z těchto věřících potřebuje operaci, jsou možné i jiné přístupy, než je transfúze. Existují roztoky, které zvětšují objem plazmy, výhodou je, že se s nimi nepřenáší virové či bakteriální infekce. (Rozmluvy z Písem, 1993)

2 SVĚDKOVÉ JEHOVOVI A DĚTI

„Pohled, synové jsou dědictví od Jehovy; plod břicha je odměna.“

(Svaté Písmo – Překlad nového světa, 2002, s. 646)

Děti jsou pro Svědky Jehovovi darem z lásky od Boha. Svoji láskou, vírou a trpělivostí je vychovávají k potěšení svému ale i Božímu. Přáním je, aby jejich děti žily příkladným životem jako Ježíš, milovaly Boha a Bůh miloval je a bylo na ně pamatováno při vzkříšení. A hlavně, aby byly v životě šťastné a spokojené.

2.1 Výchova dětí

Rodiče vychovávají děti s pomocí Bible a s úctou k Jehovovi. Je důležité být dětem vzorným příkladem. Od dětství je rodiče učí navázat milující vztah k Bohu a orientovat se v Bibli: *„A že hned od dětinství svatá Písma znáš, kteráž tě mohou modrého učiniti k spasení, ...“* (2. Timoteovi 3:15)

V Tajemství rodinného štěstí (1991), je uvedeno, že výchovy se účastní oba rodiče, ale větší zodpovědnost je dána matce.

S rodiči se děti učí poznávat Bibli, studium probíhá pravidelně v rodinném kruhu, pomocí otázek, vzájemného vyjadřování myšlenek, diskuzí či hraním scének. Děti se učí uvažovat o následcích svého rozhodnutí a přijmout za ně zodpovědnost. Rodiče mají být ochránci svých potomků, usilovat o to, aby s dětmi měli vřelý vztah, plný důvěry a děti se nebály přicházet s problémy. Důležitou roli zde hraje vzájemná komunikace. (Tajemství rodinného štěstí, 1991) Další výuka probíhá na společných shromážděních sboru, kde děti předčítají z Bible, pokládají otázky a náměty v diskuzi, kolikrát jsou děti více komunikativní a aktivnější než dospělí. Děti se účastní i služby rodičů. Službu Svědkové konají dobrovolně, např. stojí ve městech se stojany, které obsahují jejich literaturu. Děti předávají publikace zájemcům a s rodiči tak tráví společný čas i formou procházky.

V Bibli se nacházejí i verše věnované dětem, kterými se mají řídit. Děti mají poslouchat své rodiče, jelikož je to správné, ctít otce a matku svou, protože tak budou mít spokojený a dlouhý život. (Efezanům 6:1-3) Naslouchat svým rodičům, protože oni způsobili jejich narození, nepohrdat matkou jen proto, že zestárla. (Příslaví 23:22) (Bible Kralická šestidílná, 2014)

Tím, že Svědkové Jehovovi neslaví Vánoce a narozeniny, děti nejsou ochuzeny. Jak sami Svědkové uvádějí, rodiny pořádají „dárkové dny“, kdy se obdarovávají z lásky a ne proto, že se to od nich očekává, např. o Vánocích. Rodiny Svědků jsou si vzájemně blízké a pořádají společné sešlosti, výlety či víkendové akce v České republice i v zahraničí.

Jak již bylo zmíněno, u Svědků Jehovových není možné, aby rodiče nechali pokřtít svého potomka. Jedním z důvodů je fakt, že to musí být samostatné rozhodnutí jedince. Dalším důvodem je, že tento zvyk nebyl v prvotní církvi uplatňován, křtění dětí se začalo objevovat od 4. století. (Encyklopedie bible, 1992) Autoři Polák, Novotný (2001) vysvětlují, že v Bibli nenalezneme nic, co by odpovídalo křtu dětí, ale kořeny nalézáme opět v babylonském náboženství, jako rituál očištění dětských obětí před jejich obětováním.

2.2 Svědkové Jehovovi dětem

Svědkové Jehovovi jsou známí svojí publikační činností, která nezapomíná ani na děti. Publikace jsou k vyzvednutí v knihovně sálu Království či zdarma ke stažení na webových stránkách Svědků (www.jw.org/cs/co-rika-bible/rodiny/deti).

Z publikací jsou pro děti připraveny:

Moje biblické říkanky: Krátké říkanky předávající poučení a doplněny o barevné ilustrace. Říkanky se vztahují k určitým výňatkům z Bible, např. o arše Noemově, nebo jak se chovat ke kamarádovi, když je nemocný. Každá říkanka odkazuje na příslušnou kapitolu, kterou si mají rodiče s dětmi v Bibli přečíst a děti mají k říkance úkoly (pojmenovat a spočítat ilustrovaná zvířata či najít vypsané věci).

Moje kniha biblických příběhů: Velice obsáhlá kniha, volně vypravující biblické příběhy tak, aby byly srozumitelné dětem. Kniha obsahuje realisticky vypadající ilustrace, na konci nalezneme otázky týkající se jednotlivých příběhů, které mají rozvíjet komunikaci mezi dětmi a rodiči, ale také poznání a uvažování o jednotlivých situacích v Bibli (např. Proč David poslal své muže k Nabalovi? Jak se jmenovali Noemovi synové?).

Webové stránky Svědků Jehovových:

Staň se Jehovovým přítelem: Zde nalezneme postavu Kubíka, který je celebrita mezi dětmi těchto věřících. Má internetová videa, která děti provází poznáním Bible,

vysvětluje, proč se nemá krást, proč je důležité říkat pravdu, uklízet si pokoj a poslouchat své rodiče. V této sekci jsou i dětské písničky s videoklipy, které mohou být přehrány v různých jazycích. Dále vystřihovánky, omalovánky, pracovní listy, spojované obrázky, či bludiště. Webové stránky obsahují velmi rozsáhlé a různorodé aktivity pro děti, např. *Biblické komiksy, kartičky s biblickými postavami, studijní projekty pro děti, ...* Veškeré materiály pro děti jsou kvalitně zpracované a zasluhují pozitivní hodnocení. Je zde možnost materiály využít jako vysvětlení víry ostatním dětem v třídním kolektivu.

Každý jednotlivý sbor projevuje vlastní iniciativu vůči dětem. Českobudějovický sbor pořádá talentové soutěže, divadelní představení, ale i víkendové akce. Rodiny ze sboru společně tráví i volný čas, pořádají společné dovolené v zahraničí, či splouvají české řeky. O letních prázdninách se konají i tábory, jejichž náměty se týkají biblických příběhů. Pokud daný tábor pořádá sbor z Českých Budějovic, mohou se na něj přihlásit i děti z jiných sborů.

EMPIRICKÁ ČÁST

3 VÝZKUMNÁ ČÁST BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Tato bakalářská práce si klade za úkol zmapovat, objasnit a popsat otázky týkající se vlivu víry rodiny Svědků Jehovových na docházku jejich dítěte do mateřské školy. Na téma víry Svědků Jehovových již bylo napsáno několik prací, ale žádná z nich nebyla specifikovaná pro předškolní edukaci. Doufám, že tato práce poslouží jako vstup do této problematiky, ale zároveň poskytne i vodítko, jak přistupovat k odlišným náboženstvím vyskytujícím se v rodinách dětí, které navštěvují mateřskou školu.

V první části budou představeny výzkumné cíle a otázky práce. Dále zde bude vysvětlen kvalitativní přístup výzkumu a struktura rozhovorů. V druhé části jsou zpracovány a diskutovány výsledky vzniklé kódováním.

3.1 Výzkumné cíle

Při stanovení cíle je důležité si uvědomit, že významnost cíle není univerzální, ale vztahuje se ke specifické skupině osob. Touto skupinou mohou být odborníci a studenti daného oboru, pokud plánovaný výzkum obohatí svými poznatky určité disciplíny. Rozlišujeme trojí typ cílů:

- Intelektuální – jakým způsobem výzkum přispěje k rozšíření odborného poznání.
- Praktický – zda budou výsledky uplatnitelné v praxi.
- Personální – jak práce na výzkumu obohatí výzkumníka. (Švaříček, Šedřová, 2014)

Cíle práce jsou stanoveny tak, aby přinesly vhled do problematiky jak ze strany mateřské školy, ale i ze strany rodičů členů Svědků Jehovových.

Základní cíle:

1. Zmapovat zkušenosti pedagogů v MŠ s dětmi Svědků Jehovových v rámci vzdělávací činnosti.
2. Popsat zkušenosti rodičů vyznávajících víru Svědků Jehovových s přístupem pedagogů v MŠ k jejich dítěti.
3. Zjistit očekávání rodičů vyznávajících víru Svědků Jehovových od mateřské školy.
4. Popsat ideální spolupráci mezi MŠ a rodinou Svědků Jehovových.

3.2 Výzkumné otázky

Jádrem každé výzkumné práce jsou výzkumné otázky, které mají základní funkce: pomáhají výzkumu, aby výsledky byly v souladu, s již stanovenými cíli, ale také nám ukazují cestu, jak výzkum směřovat. Déle upřesňují výzkumný problém (Švaříček, Šedřová, 2014). „*Je třeba otázku formulovat jasně. Tak abychom na konci své práce dokázali rozpoznat, zda jsme na ni odpověděli, či nikoli.*“ (Švaříček, Šedřová, 2014, s. 69)

Výzkumné otázky:

1. Jaké zkušenosti mají pedagogové mateřských škol s dětmi Svědků Jehovových v rámci vzdělávací činnosti?
2. Jaké jsou zkušenosti rodičů vyznávajících víru Svědků Jehovových s přístupem pedagogů mateřských škol k jejich dítěti?
3. Jaká jsou očekávání rodičů vyznávajících víru Svědků Jehovových od mateřské školy?
4. Jaká by byla ideální spolupráce mezi MŠ a rodinou Svědků Jehovových?

3.3 Výzkumné šetření

Odůvodnění volby přístupu k výzkumu

Pro analýzu informací je použit kvalitativní výzkum, který umožňuje jít do hloubky problematiky tohoto šetření. Použitou metodou je polostrukturovaný rozhovor vedený s pedagogy mateřských škol a poté s rodiči.

Kvalitativní výzkum můžeme definovat jako proces zkoumání jevů a problémů v prostředí, které je autentické. Cílem přístupu je získat komplexní obraz, založený na hlubokých datech. Záměrem výzkumníka je popsat, jak lidé prožívají a utvářejí sociální realitu, ale je důležité, aby výzkumník porozuměl dané situaci tak, jak ji prožívají aktéři samotní. (Švaříček, Šedřová, 2014) „*Výstupem je formulování nové hypotézy či teorie.*“ (Smékal, 1983, s. 56)

Nejčastěji se kvalitativní výzkum uskutečňuje jako delší a intenzivní kontakt s respondentem nebo se situací týkající se skupiny, společnosti nebo života jedince.

Kvalitativní výzkum má své zásady:

Otevřenost – plán výzkumu se může dotvářet až během samotného výzkumu, výzkumník musí být empatický vůči zkoumaným osobám a všímá si různých zvláštností a reakcí ve zkoumané situaci.

Subjektivita – tento postoj umožňuje subjektivní postoj výzkumníka ke zkoumaným osobám, výzkumník je čestný a upřímný, povzbuzuje subjekt pro jeho větší autentičnost.

Procesuálnost – výzkum je specifický děj, při kterém se mění jeho jednotlivé přístupy či způsoby výkladu respondentů a výzkumníka, probíhající komunikace má procesuální charakter.

Reflexivita – připravenost výzkumníka dobře reagovat na nové či nečekané situace. O těchto situacích je důležité popřemýšlet a následně je dosadit jako změnu do metod použitých při výzkumu.

Zaměření na případ – jednotlivé případy jsou podrobně popsány, vznikají díky nim teorie, které se přezkušují. (Hendl, 1997)

Důležitými pojmy pro rozlišení dobrého a špatného výzkumu jsou pravdivost a platnost. „*Atribut pravdivý znamená, že nálezy reprezentují jevy, ke kterým odkazují, atribut platný znamená, že zjištěné nálezy jsou podpořeny důkazy.*“ (Švaříček, Šedřová, 2014, s. 31)

Významnými činiteli jsou kritéria: přenositelnost, důvěryhodnost a spolehlivost. Přenositelnost neboli aplikovatelnost určuje míru využití výsledků na širší populaci. Každý výzkum musí být podložen důkazy a vhodnou teorií vytvořenou výzkumníkem, aby mohl být uznán jako důvěryhodný. Spolehlivý výzkum je takový, který i po opakování udává shodné výsledky, pokud nenastala změna studovaného jevu. Ale v kvalitativním výzkumu se dosahuje nízké spolehlivosti, protože metody nejsou standardizované. A dochází k tomu, že každý jednotlivý výzkumník bude dosahovat trochu odlišných závěrů. Abychom dosáhli vyšší spolehlivosti, můžeme toto kritérium nahradit pojmy správnost a pečlivost. Spolehlivost posuzuje přesnost výzkumu, nesmí se tedy stát, aby výzkumník používal domýšlení či doplňování dat, jeho výzkum zahrnuje práci s těmi informacemi, které získal. Je doporučeno, aby dotazovaný provedl kontrolu přepisu rozhovoru, aby nedošlo ke vkládání myšlenek výzkumníka do úst dotazovaného. Při posuzování pečlivosti je nutné, aby výzkumník byl schopen své závěry doložit

(například dokázat, jak vybíral dotazované), pokud toho není schopen, tyto závěry nesmí být součástí jeho výzkumu. (Švaříček, Šedřová, 2014)

Výzkumné šetření v této bakalářské práci probíhalo pomocí hloubkového rozhovoru, který je Švaříčkem a Šedřovou (2014) definován jako nejčastěji používanou metodou sběru dat. Jedná se o dotazování jednoho účastníka, které vede zpravidla jeden výzkumník pomocí otevřených otázek, ty pomáhají k porozumění pohledu účastníků na dané výzkumné otázky. Výhodou rozhovoru je zachycení výpovědí v zcela přirozené podobě.

Uvádějí se dva typy hloubkového rozhovoru:

- Polostrukturovaný rozhovor – jedná se o předem připravený seznam otázek.
- Nestrukturovaný rozhovor – vychází z jediné předem připravené otázky, badatel se dotazuje na základě zjištěných informací a rozvíjí tak debatu.

Pro výzkumné šetření byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Před sestavením otázek k rozhovoru jsem absolvovala několik schůzek se Svědky Jehovovými, abych principy jejich víry pochopila a mohla tak lépe proniknout do této problematiky.

Sběr dat

Jako první probíhal rozhovor s pedagožkou MŠ, díky němuž byly doplněny otázky pro rodiče Svědky Jehovovy. Rozhovory se pohybovaly v délce od 30 do 60 minut a byly nahrávány se souhlasem všech respondentů. Již od počátku práce bylo počítáno s úplnou anonymitou účastníků, někteří z nich sami poprosili o nezveřejnění údajů či o jakou mateřskou školu se jedná a z jakého města. Díky moderním technologiím jsem se seznámila s učitelkami z různých částí republiky a následně jsme se domluvily na schůzce.

Rozhovory s pedagogy probíhaly v klidném prostředí tříd daných mateřských škol, nebo v domácím prostředí pedagoga. Maminky dětí Svědků Jehovových projevíly upřímnou ochotu a navštívily mne samy v neutrálním prostředí, které již předem znaly, aby bylo zamezeno přílišné nervozitě. Rozhovory jsou přepsány doslovně a mohou obsahovat gramaticky nesprávné tvary.

Švaříček a Šedová (2014) uvádějí ústřední typy otázek v hloubkovém rozhovoru:

- Úvodní otázky – úkolem je navození spontánního vyprávění, otázky mají být jednoduché a projevat empatii s účastníkem.
- Hlavní otázky – jejich důležitost spočívá v povzbuzení dotazovaného, aby vyprávěl o tématech důležitých pro výzkum, vyjadřoval své názory a popisoval zážitky. Tyto otázky by měly mít deskriptivní povahu.
- Ukončovací otázky – jsou nedílnou součástí každého rozhovoru, může se zde objevit vysvětlení pokračování výzkumu a zdůraznění, že bude dodržena anonymita a respondenti budou uváděni pod pseudonymy.

Otázky pro pedagogy mateřských škol:

- Setkali jste se s vírou SJ dříve než v praxi v mateřské škole a jaká to byla zkušenost?
- Kolikrát ve vaší praxi jste se setkala s takto věřícím dítětem?
- Jaká byla vaše reakce, když jste se dozvěděla, že do vaší třídy bude chodit dítě Svědků Jehovových?
- Připravovala jste se sama konkrétněji na příchod tohoto dítěte?
- Konzultovala jste odlišnosti ve víře s rodiči a její vliv na vzdělávací činnosti?
- Byla/je pro vás příprava na vzdělávání dětí náročnější? Zkomplikovalo to vaše týdenní přípravy?
- Vystaly nějaké komplikace při vzdělávací činnosti? Pokud ano, můžete je uvést?
- Ovlivňuje nějakým způsobem víra jednotlivých dětí kamarádské vztahy dětí?
- Řeší/řešily děti, proč dané dítě neslaví určité svátky? Jak jste to s dětmi řešila?
- Jak moc je podle Vás důležité vysvětlit ostatním dětem různá náboženství, která se ve třídě vyskytují?
- Informovala jste ostatní rodiče o tom, že do třídy je zařazeno dítě, jehož rodiče jsou Svědky Jehovovy?
- Jak konkrétně řešíte situace týkající se slavení tradic, svátků a narozenin?
- Zaznamenala jste negativní reakci dítěte SJ na to, když ostatní děti prožívaly radost z vánočních dárků, narozenin? Pokud ano, konzultovala jste tuto situaci s rodiči?
- Mluvily děti o své víře?

- Myslíte si, že by dítě Svědků Jehovových mělo mít alternativu, na veškeré činnosti, které jejich víra neschvaluje? Nebo by se mělo účastnit alespoň některých činností bez rozdílu?
- Jak si představujete ideální spolupráci s rodinou Svědků Jehovových?
- Myslíte si, že existuje dostatek zdrojů týkajících se této problematiky?
- Napadá vás ještě něco, co zde nezaznělo a co si myslíte, že je podle vašeho názoru důležité?

První část otázek je zaměřena na samotnou zkušenost pedagogů s dětmi Svědků Jehovových. Dále pokládané otázky se týkají již konkrétních situací, pedagogové tyto otázky sami rozvíjeli a nastiňovali vzniklé problémy, či popisovali pozitivní zkušenosti. Mateřskou školu a rodinu pojí úzká spolupráce, které má vést ke spokojenosti dítěte, proto byla položena i otázka týkající se ideální spolupráce. Zaznamenané rozhovory byly vedeny se čtyřmi učitelkami mateřských škol, pátý informativní rozhovor nebyl na žádost paní učitelky nahrán a není k němu přepis. Zkušenosti pedagogů se týkaly klasických státních mateřských škol i mateřských škol alternativních.

Otázky pro rodiče, kteří jsou Svědkové Jehovovi:

- Kdy jste začali s biblickou výchovou u svého dítěte? Proč v tomto věku?
- Podle jakých biblických zásad vychováváte své děti?
- Jakými způsoby trávíte s dětmi volný čas?
- Jaké pohádky čtete dětem?
- Vybírali jste si, do jaké mateřské školy umístíte své děti?
- Očekávali jste, že vaše dítě bude mít nějaké obtíže v mateřské škole?
- Připravovali jste dítě na nástup do mateřské školy?
- V kolika letech začaly vaše děti chodit do mateřské školy a proč v tom věku?
- Informovali jste pedagogy v mateřské škole o vaší víře a jejích specifikách?
- Jaká byla reakce pedagoga?
- Setkali jste se s negativní reakcí dětí z mateřské školy vůči vašemu dítěti z hlediska víry?
- Jaký byl postoj ostatních rodičů z mateřské školy vůči Vám a vašemu dítěti?
- Myslíte si, že vaše víra ovlivnila individuální přístup pedagogů k vašemu dítěti, popř. jak?

- Jak byste zhodnotili přístup pedagoga k vašemu dítěti?
- Probíhala průběžná komunikace mezi vámi a pedagogem? Byla tato komunikace dostačující?
- Sledujete tematický blok třídy, jak k němu přistupujete?
- Nastal za dobu docházky do mateřské školy nějaký zásadní problém? Pokud ano, jaký?
- Jaká je vaše představa o spolupráci mezi vámi a mateřskou školou?
- Chtěli byste, aby měl pedagog připravené alternativní činnosti pro vaše dítě?
- Co kdyby učitel vymyslel alternativu k vaší víře?
- Napadá vás ještě něco, co zde nezaznělo?

Otázky byly voleny tak, aby následné odpovědi popsaly zkušenost rodičů s docházkou jejich dítěte do mateřské školy a mohly z nich být vyvozeny doporučení pro pedagogy. Rozhovory probíhaly v přátelské atmosféře, maminky byly upřímné a občas se zmínily i o zkušenostech jiných rodin. V prvním případě má maminka dvě dcery, které mezi sebou dělí dva roky, a tak má zkušenost s více než jedním pedagogem. V druhé rodině jsou to dva chlapci, kteří měli stejného pedagoga.

Pro analýzu rozhovorů byla použita metoda otevřeného kódování, která je díky své účinnosti použitelná v široké škále kvalitativních projektů. (Švaříček, Šedřová, 2014) Při kódování jsem texty rozložila na jednotlivé části, kterým jsem přiřadila kód. Po přepisu byly rozhovory vytisknuty a kódovány v ruce (metoda papír a tužka). Při kódování se vychází ze základních výzkumných otázek, podrobné kódování se nemusí dělat pro celý rozhovor, ale spíše pro zajímavé úseky. Zdroje kódů v této práci pocházejí z výpovědí aktérů, dalším možným zdrojem je odborná literatura. (Hendl, 1997) Při kódování zjišťujeme, že se jevy v různých obměnách opakují a označujeme je již vytvořenými kódy. Zároveň je vhodné si pořizovat poznámky k obsahům jednotlivých kódů, pro budoucí rozšíření daných případů. (Švaříček, Šedřová, 2014)

3.4 Výsledky výzkumného šetření

Pro snadnější práci s následujícími daty, budou respondentky výzkumu – učitelky mateřských škol, uváděny pod pseudonymy, k doplnění jsou zde uvedeny léta praxe v předškolním vzdělávání a pseudonymy dětí, pokud byly jmenovitě zmíněny, pro lepší orientaci.

Anežka	5 let praxe	
Barbora	13 let praxe	Alois, Jonáš
Cecilka	11 let praxe	Filip
Daniela	7 let praxe	Amálie

I pro matky dětí je zajištěna anonymita pomocí pseudonymů, jsou zde uvedeny i počty dětí a jejich pohlaví.

Eva	2 děti – dívky
Hana	2 děti – chlapci

V rozhovorech se vyskytují jména dětí zúčastněných maminek, i tato jména jsou uváděna pod pseudonymy.

V otevřeném kódování jsem dospěla k následujícímu seznamu kódů. Jednotlivé kódy budou vysvětleny pomocí přímého citování rozhovoru, ale zároveň pro snazší pochopení jsou některé citace parafrázovány.

- Malá zkušenost předškolních pedagogů s dětmi Svědků Jehovových
- Jak se učitelky dozvěděly o víře dítěte
- Docházka do mateřské školy
- Rodinná výchova
- Rodina Svědků Jehovových z pohledu učitelek
- Přístup učitelek
- Lítost učitelek
- Alternativní činnosti
- Vhodná literatura
- Přístup rodičů k mateřské škole
- Emoce dítěte
- Komunikativní dovednosti dítěte

- Dětské vyjadřování o víře
- Postavení dítěte v kolektivu
- Narozneniny dětí

V dalším textu kódy a jejich souvislosti podrobněji vysvětlím.

Malá zkušenost předškolních pedagogů s dětmi Svědků Jehovových

Paní učitelky se během své praxe setkávají s nejrůznějšími typy dětí, při pokládání otázky ohledně zkušeností s těmito dětmi jsem nepředpokládala následující malou zkušenost. Pro tři učitelky to byla zároveň i první zkušenost.

„Je to první zkušenost. Jakoby, nikdy jsem takové dítě neměla.“ Cecilka

„Byla první, jedna jediná, zatím.“ Anežka

Oproti tomu paní učitelka Barbora uvádí: *„Tři děti. S tím Lojzíkem je to už 12 let, s posledním Jonášem sou to 2 roky.“*

Všechny paní učitelky se s vírou Svědků setkaly jen okrajově, například při rozdávání letáků na ulici, či jim Svědkové zazvonili u dveří. Jelikož je víra Svědků Jehovových zastíněna předsudky a nevědomostí, bylo od samého počátku dotazování počítáno se smíšenými reakcemi pedagogů. *„Protože my jsme nevěřící, tak jsem se trošičku polekala, protože jsem vůbec nevěděla, co to bude obnášet. Protože tohle jde naprosto mimo mě.“*

Jak se učitelky dozvěděly o víře dítěte

Zajímalo mne, kdy se paní učitelky dozvěděly o víře dítěte, zda byly informovány hned při nástupu dítěte, či to zjistily až v průběhu docházky.

„Tak já jsem to nevěděla. Září, říjen, listopad, prosinec, čtyři měsíce jsem netušila vůbec. A řekla mi to maminka před Vánoce.“ Cecilka

„U Lojzika, tak to jsem se to dozvěděla, že je Jehovista až snad po tři čtvrtě roce, kdy mi maminka oznámila, jestli by na té besídce nemusel vystupovat, že oni to jako nemusí.“ Barbora

„U Lojzika, tak to jsem se to dozvěděla, že je Jehovista až snad po tři čtvrtě roce, kdy mi maminka oznámila, jestli by na té besídce nemusel vystupovat, že oni to jako nemusí.“ Barbora

„No, já jsem se to vlastně dozvěděla až v průběhu.“ Anežka

Pokud paní učitelky nebyly informovány hned, zjistily to všechny až před Vánoce, ale shodují se, že by to ani nepoznaly, že je dítě z této věřící rodiny a nenastaly ani žádné komplikace než do samotných Vánoc.

Pro paní učitelky je důležité, i jak je jim tato informace podána. Shodují se, že by jim vyhovovalo vstřícné jednání. Paní učitelka Daniela: „*Maminka nám to řekla hned na začátku a rovnou měla takový jako omezení, co vlastně smí a nesmí dělat a co si nepřejou.*“ Podobnou zkušenost uvádí i Barbora: „*U Jonáška to bylo náročný od přijímání, maminka dala na A4, co může, co nesmí, kdy to může a kdy nesmí.*“ Tři paní učitelky uvedly, že spatřují vhodnost, se to dozvědět hned při nástupu dítěte do třídy, aby předešly zbytečným komplikacím.

O informování učitelek o víře dítěte jsem položila otázku i maminkám. Obě maminky informovaly učitelky až v průběhu docházky, své rozhodnutí zdůvodňují takto. „*Já jim to říkala, až když se blížily Vánoce, otevřeně jsem jim řekla, s jakou jdu prosbou. Neviděla jsem důvod jim to říkat hned.*“ Eva
„*Ty nevíš, jak se tvoje dítě bude prezentovat. Jak já mám ty kluky, tak jsou živější, zlobí. A já si říkala, že si budou o nich říkat, že jsou Svědkové, a přitom se budou chovat takhle. Já jsem chtěla, aby se sami do školky uvedli.*“

Docházka do mateřské školy

Nad tímto jevem jsem přemýšlela již v počátcích práce. Většina učitelek uvádí shodnou zkušenost a to, že děti Svědků Jehovových v prosinci vynechávají docházku a vrací se zpět až v druhém lednovém týdnu. „*A když pak byly Vánoce, tak ty rodiče jí omluvili vždycky ze školky a nechodila tam.*“ „*Oni to řešili tak, že se jakoby, těm situacím vyhýbali, nakonec ani nedorazila na besídku.*“

Maminek jsem se ptala, zda sledují tematický blok třídy. „*Ano sledovala jsem. Mám pocit, že je široká škála věcí, kdy není problém. A když byly přímo ty svátky, tak jsem je nechala doma, abychom jim to tam nekomplikovali a zároveň, snáz jim to doma vysvětlíš proč.*“ Eva

„*Paní učitelky měly na nástěnce hezky rozpracovaný takový měsíčník, tak jsme věděli, co se bude dít. My nemáme problém se zapojit do té činnosti, když to není proti našemu vyznání, tak proč z toho dělat spornou otázku.*“ Hana

Paní učitelka Cecilka uvádí zkušenost, kdy chlapec vynechával jen konkrétní slavnosti. „*Filípek se toho všeho zúčastňuje. Všechno to prožívá úplně stejně, jako ostatní děti. Slaví narozeniny, maluje narozeninovou knížku, zpívá, vůbec se toho nestraní, jen*

nechodí na slavnosti. “ Stejnou zkušenost má i Barbora. „Ložník se účastnil skoro všeho, na Vánoce a na Den matek zůstával doma.“

Docházka dítěte Svědků Jehovových může být ovlivněna i možnostmi rodičů zajistit si hlídání. *„Chodíme každoročně do kostela poslechnout si varhany a pan farář hezky mluví o Ježíškovi. Rodiče o tom věděli, byli velice nazlobení, ale nemohli si ho nechat doma, tak se účastnil.“* Barbora

Kladně je učitelkami hodnocena docházka, kdy se dítě nezúčastňuje jen konkrétních dní, ale většinu času tráví společně s dětmi. Paní učitelka Anežka popisovala i lehce extrémní vysazování docházky, kdy dívka nechodila ani na společná divadelní představení či dětské dny. Dotazované maminky uvedly, že na společných divadlech nevidí nic špatného, pokud se nejedná o vánoční příběhy. S dětmi se účastnily i dětského dne.

Rodinná výchova

Jak uvádějí maminky, s křesťanskou výchovou začínají již od mala a snaží se, aby výchova byla přirozenou součástí života dítěte. *„Já bych řekla, že už od narození. Už když jsem malou čekala, už to, že jsme si povídaly, nebo jsem na ní mluvila a zpívala naše písničky.“* Eva

„Tím, že máš miminko v bříšku, tak vnímá vlastně všechno, co děláš. Povídáš si s ním. Takže od malinka.“ Hana

Jak už víme, Svědkové vychovávají své děti pomocí biblických zásad. Ptala jsem se, jak výchova probíhá a které zásady jsou pro konkrétní maminky důležité.

„Dle bible s nimi mluvit při jakékoliv příležitosti, aby to zasáhlo jejich srdce. My to děláme tak, aby to pro ty děti bylo přirozené. Když jedeš večer v autě a zapadá slunce, tak jim řekneš: „Podívej se, jak to ten Jehova krásně vytvořil.“ Eva

„Mluvit s nimi tak, aby pro ně byl Jehova skutečný, který je všude vidí. Že to není jako, když si náš Pavlík vlezl pod stůl a ptal se, jestli ho vidí pan Jehova. Už ty děti od malinka učíme, že když začnou jíst, tak je učíme, aby se modlily a děkovaly za to jídlo. Jsou zvyklý, malinký děti si sepnout ruce, když je krmíš.“ Hana

„Snažíme se je od malička učit, aby byli taktní. Biblická zásada je, že nedělej druhým to, co nechceš, aby dělali oni tobě. I to naše dítě může být ošklivé na jiné.“ Hana

Dále budou uvedeny verše, které maminky v rozhovorech uvedly jako důležité. (Pozn.: Verše jsem vyhledala a cituji je z knihy *Svaté Písmo – Překlad nového světa, 2002*)

5. Mojžíšova 6:8: „*A uvážeš si je jako znamení na ruku a budou ti sloužit jako náčelní páska mezi očima.*“ Maminky vysvětlují, že ať je člověk kdekoliv, je to jeho život a děti jsou také jeho život a jsou si stále vzájemně na blízku.

Efezanům 6:4: „*A vy otcové nedrážděte své děti, ale dál je vychovávejte v kázni a v Jehovově myšlenkovém usměrňování.*“ Maminka Eva vysvětluje tento verš: „*Na jedné straně je vést k těm věcem, usměrňovat je, podle nějakých zásad je vedeš, ale zároveň nedrážděte je, to znamená přemejšlej o tom, jaké to dítě je, a když vidíš, že mu třeba způsob, jakým mu to říkáš ho dráždí, tak vymysli jinej způsob.*“

Ke zdravému rozvoji potřebuje dítě jasné a srozumitelné hranice. (Herman, 2008) I toto nalezneme v Bibli a maminky se podle následujícího verše řídí. Přísloví 13:24: „*Kdo zadržuje svůj prut, nenávidí svého syna, ale kdo ho miluje, ten ho opravdu vyhledává s ukázněním.*“ Hana vysvětluje: „*Není to doslova jako prut, ale je to myšlené jako, že když to dítě jakýmkoliv způsobem ukazuješ, že mu dáváš nějaké hranice, je to jako důkaz, že ho máš rád. Ty vlastně cítíš, když máš ty děti, když ty hranice nemají, tak jsou nešťastný. Ony ty hranice očekávají a potřebují. Ten prut může být i v tom, že mu to řekneš důrazně, hele takhle prostě ne a to proto. A dělám to proto, že tě mám rád.*“

V rámci jednoho rozhovoru, se paní učitelka zmínila o trestání dítěte, pokud porušilo zásady dodržované v rodině. Jednalo se konkrétně o situaci, kdy se ve školce zpívaly koledy, chlapec se zpěvu neúčastnil, ale byl přítomen ve třídě. Při převlékání do pyžama si paní učitelka všimla modřin, zeptala se chlapce, co se stalo. On odpověděl, že doma zpíval Tichou noc. Právě kvůli této zkušenosti, jsem striktní dodržování zásad diskutovala s maminkami. Jejich názor ukazuje, že záleží na názorech a vyhraněnosti každého rodiče.

„*Někteří rodiče jsou tak horliví, že mám pocit, že jsou, nechci, aby to vyznělo hloupě, fanatický. A někdo je prostě takovej mírnej, je to individuální, člověk od člověka.*“ Hana „*Nikdy jsme je netlačily do té situace, že by fakt za každou cenu musely, když jsou ty narozeniny, nesmíš si to vzít. Jestli si to nevzalo, tak jsme fakt za nima stáli a byli jsme ochotný to vysvětlit. Jestliže ne, tak jsme děti za to nikdy nepeskovaly. My jsme Svědkové v tu chvíli, ne ty děti.*“ Eva

„My jsme Svědkové a ty děti ne, ony jsou jen vychovávány v křesťanství a pak se samy rozhodnou. Jestli na to budou mít sílu, se toho zastat, my za to budeme rádi a když ne, tak jim za to hlavu netrháme. Chci, aby do školky chodily rády.“ Hana

Rodina Svědků Jehovových z pohledu učitelek

V rozhovorech mě zaujalo, jakým způsobem některé učitelky nahlíží na rodinu Svědků. Mluví o zodpovědnosti a vzájemných sourozeneckých vztazích. *„Všichni jsou ochranitelští vůči přírodě. Hrozně pěkně se sourozenci starají o sebe navzájem, je fakt, že 70 % péče funguje od těch starších sourozenců. Přišla sestra Jonáše, že má pláštěnku, že mu ji sbalila a dala mu na ní svačinku. Fakt fungují bezvadně jako rodina.“* *„Opravdu respektují to, když se řekne, v 7 hodin máme sraz, tak oni tu opravdu jsou, spoustu rodičů zapomene. Nikdy se mi nestalo, aby nedodrželi něco, na co přikývli. Nikdy se mi nestalo, aby nedonesli, co mají, jsou zodpovědní.“* Monika

Přístup učitelek

Aby se dítě cítilo v mateřské škole dobře, potřebuje i chápající přístup paní učitelky. Přistupují učitelky jinak k těmto dětem? Z rozhovorů vyplývá, že učitelky plně respektují individualitu dětí a podporují vlastní rozhodnutí dětí. *„Jeho rodiče se rozešli, tatínek u víry zůstal a maminka tak na půl. Tatínek nám řekl, že Filípek nebude slavit narozeniny a my, že v pořádku. Jenže v ten den byl Fíďa u maminky a přinesl bonbóny. No tak my byly v šoku, co jako teď, vždyť jsme něco slíbily. Nakonec jsme se zeptaly Filípka, zda si to přeje oslavit. A tak jsme udělali malou oslavu. A čekaly jsme, že dostaneme následně vynadáno, ale nic se nestalo. Řešíme to tak, aby se to dítě cítilo co nejlépe.“* Cecilka. Paní učitelka Daniela, je toho názoru, že dítě by si mělo zvolit samo, zda zvolí tu alternativu nebo ne.

Paní učitelky potvrdily, že se lehce zajímaly o principy víry Svědků Jehovových, či proběhla krátká konzultace s rodiči. *„Já jsem vlastně křesťan, takže se zajímám o problematiku jiných náboženství.“* Daniela

„Určitě, aby zbytečně nedošlo k nějakému problému. Informace mě trošku jako člověka poděsily. Já sem se toho trošičku bála, ale pak mě Ložík uklidnil, že ta jeho rodina to bylo všechno fajn v pohodě. A s tím Jonáškem, to už pak byl extrém.“ Barbora

Paní učitelky se shodují, že nespátřují náročnost v přípravách na týdenní plány.

„Ne nebylo to, jako vůbec. Neřekla bych, že by to mělo nějaký významný vliv, na to, co budeme dělat.“ Anežka

„V žádném případě to nebylo náročné.“ Cecilka

Dotazované maminky uvedly pozitivní zkušenost s přístupem učitelek, i s tím, že za dobu docházky do mateřské školy nenastal žádný zásadní problém. *„My jsme měli asi takové štěstí, že jsme narazili prostě na učitelky, kde nebyl sebemenší problém. A byly takové, že až překvapivě vycházely vstříc.“* Eva

„My máme výbornou zkušenost. Vždy nám vyšly vstříc. Tak abychom jim to nekomplikovali a ani těm dětem, tak jsem děti celej prosinec nedávala. Vrátila sem je až druhý týden v lednu.“ Hana

Je evidentní, že přístup učitelek je zcela profesionální a nenutí děti do činností za každou cenu. Paní učitelky dělají, co je v jejich silách, aby dítě bylo spokojené.

Lítost učitelek

Paní učitelky v předškolním vzdělávání jsou známé pro své empatické reakce k dětem. Několikrát se v rozhovorech objevil pojem „lítost“ učitelek vůči dětem, které měly od rodičů zakázané různé činnosti. Uvedu zde reakce učitelek a následný pohled samotných maminek.

„Na jednu stranu mě to mrzelo, že ji izolují z těchto aktivit.“ Anežka

„Jediný je, že ten Filípek nechodí na ty slavnosti. To je mi líto.“ Cecilka

Maminka Hana popisuje reakce ostatních lidí takto: *„Často to ale přichází z druhé strany, lidi to vnímají jinak a dělají z našich dětí chudáky.“*

„My dětem dáváme najevo, že je máme rádi, že o nic nepřichází, když Vánoce neslavíme. Naším způsobem života se snažíme dětem ukázat, že jim nic nechybí.“ Eva

„Naše sousedka, když zjistila, že jsme Svědkové, tak kroutila hlavou a povídá, to není možný, dyť vy jste normální. Někdy mají lidi díky předsudkům takové představy, že jsme zlí a zakazujeme něco dětem.“ Eva

Alternativní činnosti

Pokud měly paní učitelky od rodičů pokyn, že se dítě nemá účastnit různých činností, zohledňovaly to i v činnostech výtvarných či hudebních. Některé děti samy chápaly důležitost své víry a vybíraly si činnosti jiné, například šly si hrát do herny. Paní učitelky popisují vzniklé situace takto.

„Když jsme nacvičovali ty koledy, tak ona sama řekla, já to zpívat nebudu, my to prostě nezpíváme.“ Anežka

„Když jsme třeba o Vánocích měli vyrábění nějaký a byly tam andělíci a tak, tak jsem jí dělala verzi jinou, kde se to neobjevovalo, aby si to mohla odnést domu. Ale koledy zpívat nesměla. Stála mimo a raději si kreslila a tak.“ Daniela

„Třeba u té výtvarky dostával jiný. V hudebce to nešlo, takže měl pokyn nezpívat, byl ve vedlejší třídě, ale on měl úžasný hudební sluch z těch sborů, kde oni mají spoustu krásných písní. Takže jemu stačilo si jedenkrát poslechnout tu píseň a uměl jí. Takže to byl problém, my máme jen dvě třídy a dál jsem ho poslat nemohla.“ Barbora

O alternativních činnostech se nezmínily ty paní učitelky, kde rodiče plně respektovali činnosti v mateřské škole a nezasahovali výrazněji do programu. Tento přístup si učitelky pochvalovaly.

I maminky mají zkušenost s využitím alternativ, ale popisují i situace, kdy si dítě vyrobilo něco, co jejich víra neuznává. První se zaměříme na alternativní činnosti a poté na pohled maminek, pokud děti přinesly nežádoucí výrobek.

„Moc se mi líbilo, děti dělaly před Vánocemi přání. A paní učitelka tam dětem psala vzkazy a naše malá tam měla napsáno: „Krásné prožití zimních dní“ a byl u toho namalovaný sněhulák. Což bylo úžasné, že učitelka pochopila, že my to neslavíme a máme plno jiných věcí, které ano.“ Eva

„Ideální by bylo, kdyby mohli dělat něco jinýho. Ale záleží na situaci. Naše děti malovaly, co chtěly, kde jsme byli na výletě. Po Vánocích malovaly, co jsme dělali na horách, nebo co jste naposledy dostaly o dárkovém dni. Nebo, co chceš, aby ti rodiče koupili?“ Hana

Dotazované maminky svoji reakci popisují mírně, především jim záleží na dětech.

„Hele, holky malovaly jaro, namalovaly i kuřátka. Ale prostě doma jsme ty vajíčka nezdobili.“ Eva

„My jsme studovali s jednou paní Bibli a vysvětlovali jsme jí ty svátky. A Pavlík přišel ze školky a pyšně si nesl masku Mikuláše. Tak to namaloval, no a co. To dítě to prostě nechápe, nebo chápe, ale nemá sílu se toho zastat před ostatníma. Jsou jiné věci, přes které nejede vlak, které my křesťané fakt nemáme rádi, nevěra, lhaní, nepoctivost.“ Hana

Položila jsem otázku týkající se iniciativy paní učitelky, která by připravila činnost zaměřenou na víru Svědků Jehovových, jak by to maminky přijaly. Maminky si uvědomovaly náročnost práce s počty dětí ve třídách.

„Jé to by bylo super. Ale to nejde, spíše, aby dítěti bylo umožněno, ať si maluje, co chce, nebylo vyčleněný z kolektivu. To je prostě na jednotlivém učiteli.“ Eva

„To by bylo hezké, ale to člověk ani nemůže po nich chtít, když je tam jedno takové dítě a ony tam mají dalších 20 jiných. Aby paní učitelka udělala rozumný kompromis.“ Hana

Vhodná literatura

Sama jsem se potýkala s nedostatkem literatury, týkající se předškolního vzdělávání a odlišnostech v náboženstvích. Tuto problematiku jsem diskutovala s učitelkami. Nedostatek literatury nepociťuje paní učitelka Cecilka, jelikož přístup rodičů nevyžadoval dohledávání informací, neboť jejich vzájemná spolupráce byla velmi pozitivní a bez jakýchkoliv problémů. Webové stránky Svědků Jehovových jsou velice obsáhlé a je možné, že případné paní učitelky odradí ve své zdlouhavosti.

Ostatní učitelky zaznamenaly jistý nedostatek.

„Je fakt, že jsem nenašla nic, co by mi to vysvětlilo jednoduše a přehledně. Webové stránky byly zdlouhavé, já jsem potřebovala rychlé odpovědi.“ Barbora

„Ale musí člověk jako fakt hodně hledat sám. Že na to není žádný manuál, nebo jak bych to řekla. Co se týče, že máme v knihovničce o ADHD a tak, tak tohle tam chybí.“ Daniela

„No abych řekla pravdu, tak jsem se s tím moc nesešla.“ Anežka

Co by měla literatura obsahovat, dle dotázaných učitelek.

„Nějaké principy té dané víry a té problematiky. Asi tak, abych tomu rozuměla.“ Daniela

„Jednoduchý nástin, co můžu, co nemůžu.“ Barbora

„Vzdělávací materiál pro učitelky, jak třeba konkrétně reagovat.“ Anežka

Přístup rodičů k mateřské škole

Každá učitelka se ve své praxi setkává s rozlišným přístupem rodičů. Tak jako každá jiná rodina má jiné priority a přístup, tak i rodiny Svědků Jehovových se mohou lišit. Neznamená to, že pokud je rodina Svědků Jehovových, bude se chovat vždy stejně. Záleží to na každém jedinci zvlášť a je potřeba si uvědomit, že kolikrát je to samotný přístup rodiče, a ne přístup víry samotné.

Paní učitelka Cecilka si velice pochvaluje přístup rodičů, kteří si uvědomovali důležitost mateřské školy a nezasahovali do vzdělávání. Doma rodina udržovala své zásady a zároveň nechala paní učitelce volnou ruku při vzdělávání jejich dítěte: *„Rodiče to přijali tak, že to, co probíhá v mateřské škole, tak to všechno zůstalo. Neupozorňovali*

mě na nic, co bych měla dělat jinak, prostě to tak přijímají. Jinak musím říct, že i ten tatínek, perfektní spolupráce, milej, hodnej a maminka to samé.“

Pro paní učitelky je i důležitá vzájemná upřímnost, kterou vysvětluje Anežka: *„To jako oni byli slušní, vstřícní, prostě měli takové svoje hranice. Ať s jakoukoliv rodinou upřímná komunikace. Když oni vám řeknou, ona je strašně nemocná, proto nepřijde, a pak je vidíte venku a potkáváte se z očí do očí. To rozhodně nedělá dobrý dojem. Takže já raději přijmu upřímnost, že mi někdo řekne, máme to jinak, my se účastnit nechceme.“*

Ale objevily se i přístupy rodičů, které učitelky pokládaly za nevhodné. *„Mě hlavně bylo kolikrát líto, že ty rodiče byli takoví, že tvrdili, že my se jí snažíme od té víry jako odvrátit a tak.“ Daniela*

Výraznější problém nastal u paní učitelky Barbory, která komunikovala s rodinou, která doslova lpěla na svých zásadách. Jak již víme, dle Bible je muž hlavou rodiny a žena se mu má ve všem podřizovat. Dotyčný tatínek tuto zásadu dodržoval velmi striktně. *„Oni to mají postavené tak, že muži jsou pány tvorstva a žena musí poslouchat. A já jsem takové průbojnější povahy, takže jsme s tatínkem bojovali tak, že řekl, že při odchodu si odebírají dítě ze školky, protože abych nerespektovala slovo muže, to nepřichází v úvahu. Situaci přišla zklidnit paní ředitelka, jenže ani ona neustála to, jakým způsobem tatínek pohlížel na ženy, na všechny ženy. I jeho čtyřletý syn, měl větší právo v rozhovoru v životě, než maminka a my učitelky a tak.“ S touto rodinou paní učitelka Barbora řešila i téma vánočních dárků. „Ona na nás, že my nemáme právo mu vnucovat to, že jsou ty vánoční dárky, proč jim neřekneme pravdu. A my, že rozhodně nemůžeme vykládat dětem, že Ježíšek není, že dárky nosí rodiče. Ale ona, že naše pravda není obecná pravda a začala vykládat o Jehovovi.“*

Dotazované maminky se samy nazvaly, že jsou mírnější povahy a ptala jsem se, jak přistupovaly k učitelkám:

„Já jsem věřila tomu, že když já budu jako rozumná a budu se snažit a přijdu tam s tím, že je jdu o něco poprosit, tak jsem věřila tomu, že když zvolím ten správný přístup, tak se snad nesetkám s tím, že by byly jako nějak ošklivé.“ Eva

„Já si myslím, že to hodně záleží na tvém postoji, když tam prostě člověk půjde s tím, řekne my to máme takhle a vy to budete respektovat, tak samozřejmě, že je to špatně. Ale když ty seš rozumná, tak očekáváš rozumnost z druhé strany.“ Hana

Emoce dítěte

Děti jsou upřímné a projevují své emoce. Zajímalo mne, jak prožívají děti Svědků Jehovových činnosti v mateřské škole, které se neshodují s touto vírou. Jsou smutné? Ignorují dané situace? Nevadí jim to? Nemůžeme zde vyjevit myšlenku, která by děti zařadila do jedné kategorie emočního prožívání. Každé dítě prožívá emoce svým způsobem.

Paní učitelka Cecilka má velice pozitivní zkušenost s touto rodinou, sama říká, že nezaznamenala jakoukoliv negativní reakci chlapce. Důvodem může být i to, že chlapec se mohl účastnit veškerých činností bez rozdílu. Podobnou zkušenost má i paní učitelka Anežka, ale v jejím případě holčička měla stanovené hranice od rodičů: *„Ona působila dojmem, že prostě ona ví, že to oni mají jinak, a bere to za svoje. Že nechodila s tím jakoby a mě je to líto, já bych také chtěla. Jako nevím, na kolik potom ve skrytu duše toužila, nebo ani netoužila. Ale nikdy jsem z její strany nevnímala nějakou jako lítost.“*

Paní učitelka Daniela poznamenává reakci holčičky: *„Ona chtěla dělat všechno to, co dělají ostatní a bylo jí to líto.“*

S negativním emočním prožíváním dítěte má zkušenost Barbora. *„On prožíval: „A proč já ne? Proč jsem já nedostal? Proč oni mě nikdy nepopřejou?“ My zpíváme a děláme hobla, když mají děti narozeniny a on: „Proč já nikdy?“ Tak jsme mu to vysvětlovaly, ale Jonášek: „Copak já nemám roky?“ A my, že samozřejmě máš, Joný. Spíše to bylo, že to dítě samo o sobě pochybovalo – proč já nemůžu. Děti si po Vánocích donesly dárky, co dostaly, a on seděl a říkal, jestli tak zlobil, tenkrát on brečel a ptal se, jestli tolik zlobil, že on se snaží být hodný, že ale on nic nedostal. Protože děti to zas vysvětlují: „Já jsem byl strašně hodnej a dostal jsem milion dárků od Ježíška!“ Tak Jonášek řešil, jako že nechce zlobit, že on chce být taky hodný a dostávat dárky. Tak jsme to potom řekly mamince, že byl Jonášek smutný a obrátilo se to proti nám.“*

K prožívání vánočních svátků se maminka Eva zmínila jen okrajově: *„I se jich ptám, zda je jim to líto. Říkají, že ne, že třeba vánoční stromek se jim líbí, ale nechybí jim to. My si dárky dáváme běžně. Děti se vždy těšily na dovolenou, kam odjíždíme, snažíme se, aby necítily, že o něco přicházejí.“* Eva

Paní učitelka Barbora zmínila obavu, aby dítě nebylo ve školce moc zmatené: *„Protože, abych mu něco neřekla a on mi řekne, že maminka tvrdí něco jiného, tak to dítě*

je z toho zmatený. Nechci, aby se to dítěte dotklo, tak lže mi maminka, nebo mi lže paní učitelka? A ještě když dalších 26 dětí kývne, že to tak je, jak říká učitelka a ono jediný je takové osamocené v té společnosti, že ono to tak nemá.“ Toto je jeden z jevů, na který by měl být brán zřetel. Postarat se o to, aby dítě bylo co nejméně zmatené. Pokud již tato situace nastane, snažit se mu pomoci a navázat s rodiči konverzací. Protože mateřská škola a rodiče mají společný cíl, a to blaho a spokojenost dítěte.

Komunikativní dovednosti dítěte

Při schůzkách se Svědky Jehovovými, jsem si sama všimla, že jejich řečový projev, je na velmi dobré úrovni a umí zajímavě vyprávět. Může to být způsobeno tím, že jako rodina jsou zvyklí si o všem povídat, mají své rodinné uctívání, kde společně diskutují. Ale také jsou zde společná shromáždění, kde se lidé učí komunikovat navzájem. Bylo zajímavým zjištěním, že podobnou zkušenost zaznamenaly samy paní učitelky, aniž by dostaly přímo položenou otázku ohledně dětského řečového projevu.

„On je docela sdělovací. Každý týden má nějakou otázku. Ale sám, u mě sám. Nebo mi tuhle řekl: „Máš nějaké tetování po těle, které není vidět a nejde umejt?“ A já říkám nemám. Protože vedle paní učitelka má. A on jí říkal: „A víš to, že to nejde umejt, rozmyslela sis to dobře?“ A ona, ano Filí, rozmyslela jsem si to.“ Cecilka

Paní učitelka Barbora popisovala projev Jonáše: *„To dítě umí mluvit pěkně, na to, že měl 4 roky, uměl mluvit krásně, on mluvil celými větami, a uvědomoval si, kdy má dělat pauzy ve větách. Fakt bylo úžasné ho sledovat, když jsme vedle něj daly dítě jiné, které prostě žádné akce jako shromáždění nemá, mluvílo velice v krátkých větách. Jonáš pronášel krásné věty: „Jsem strašně rád, že jste tady a je mi tady dobře mezi vámi.“ Takové věty on pronášel a já jsem na něj zírala.“*

Dětské vyjadřování o víře

Děti nejen mezi sebou, ale i paní učitelkám sdělují své zážitky. Ať už v komunitním kruhu nebo při běžných činnostech. Dotazované paní učitelky zaznamenaly i promluvy o víře. Bible sama nabádá k šíření víry, s tímto jevem se setkala paní učitelka Anežka: *„Ona nám začala do školky nosit různé propagační materiály a rozdávat je dětem. Což se nelíbilo ostatním rodičům. Ona nosila ty materiály a jakoby lákala ty děti, že donese i videa a obrázky, omalovánky a to všechno s tady tou tematikou. Takže to jsme s rodiči museli začít řešit.“*

„Takže co se týkalo Mikuláše, tak přišel sám a říká: „Já vím, že ten Mikuláš není.“ Takže jsem se jenom usmála a pohládila jsem ho.“ Cecilka

„Občas říkal o ďáblu a o tom, že jsme hříšní, tak to jsme ho stopovaly, nechtěla jsem, aby to moc rozebíral, protože děti z toho byly vykulený. Mluvil i o posledním božím dnu, děti z toho byly div živý, hlavně z toho konce, protože padlo pár datumů. Takže on občas se takhle pochlubil, pro něj to byly intenzivní pocity.“ Dále paní učitelka Barbora uvádí i zajímavý pohled chlapce na smrt: „Tenkrát mi zemřela babička a on se ptal, zda byla Jehovistka, on mi řekl, že nevádí, že nebyla, že bude mít brzo možnost návratu, pokud se přidá k Jehovistům, bude mít možnost volby až povstane z popela v den zúročení. Takže to mě dostalo do kolen a ukončila jsem tu debatu. On říkal, že nevidí důvod, abych byla smutná, že přeci ten, kdo odejde se vrátí. Tohle byla dobrá hláška od čtyřletáka.“

Postavení dítěte v kolektivu

Dvě paní učitelky poznamenaly, že ostatní děti ze třídy zaznamenaly častější absenci těchto dětí, avšak neuvádí, že by vznikaly výraznější dětské spory. *„Koukaly na ní jinak, je to pravda. Otázkou je, jestli to bylo vyloženo skrz odlišnou víru, nebo i vlastně kvůli těm jejím absencím. Tyhle děti byly kolektivem i mimo školku, z jednoho sídliště, tak prostě tady těchto aktivit se nezúčastňovala. Takže ty děti tím pádem, vlastně s ní nebyly tak často v kontaktu a nebraly ji tolik mezi sebe. Ale možná se tam cítila trochu osamělejší.“ Anežka*

„Takže neprožila s nima to, jak se na to těší prostě půl roku ty děti. Ale i když, říkaly hodně krát – já, Amálka už je zase nemocná.“ Daniela

Naopak paní učitelka Cecilka nezaznamenala žádné vyčleňování, chlapec měl velmi dobré vztahy v dětském kolektivu. *„Naopak to dítě je kamarádké, v kolektivu oblíbené.“*

Narozeniny dětí

Každá třída mateřské školy slaví narozeniny jiným způsobem, ale i tak je to důležitá událost v životě dítěte. Avšak dítě z rodiny Svědků Jehovových je vírou vedeno tak, že narozeniny neslaví. V části *Přístup učitelek*, byl uveden příklad paní učitelky Cecilky, kdy chlapec přinesl bonbóny, tak s ním nakonec narozeniny oslavili. Další zkušenosti jsou následující. Paní učitelka Anežka uvádí vlastní iniciativu holčičky: *„Zpívali jsme někomu k narozeninám, tu klasiku hodně štěstí zdraví a ta holčička se*

nabídla, že zazpívá nějakou písničku, prostě já nedokážu říct, co to bylo za jazyk, prostě něco, bylo to asi něco trošku s tím náboženstvím. Holčina popřála tomu druhému dítěti, ale její narozeniny jsme tam neslavili. Ona tam nebyla.“

„Tak vlastně rodiče si nepřáli, aby jim kreslila obrázek, nebo si brala dort a tak. Takže to bylo náročný, protože jí to bylo fakt líto. Ale jakoby, jak to měla naučený z té rodiny, tak jí to vysvětlili a už se toho nechtěla účastnit a šla si hrát jinam.“ Daniela

Paní učitelka Barbora má dvojí zkušenost: *„Dokonce, když se přálo někomu k narozeninám v kolektivu, tak on šel taky popřát, nedělalo mu to problém.“* Zde se jednalo o dítě, kdy rodiče nedávali žádné pokyny. Avšak už již zmiňovaného druhého chlapce, měla Barbora negativní zkušenost: *„Maminka se dozvěděla, že byl v jedné místnosti, když se přálo jednomu chlapečkovi k narozeninám, bylo z toho velké haló, dokonce u paní ředitelky, to bylo šílené.“*

I zde záleží především na přístupu rodičů a na dítěti samotném. Učitelka se může ocitnout v nepříjemné situaci, kdy si rodiče slavení narozeniny nepřejí u svého dítěte a zároveň jim nevyhovuje přítomnost dítěte v místnosti, kde se koná narozeninová oslava. Vystává otázka, co je vhodnější. Zda nabídnout dítěti činnost ve vedlejší třídě – pokud je k dispozici, nebo dítěti poskytnou činnost v dané třídě, s tím, že je možná následující negativní reakce rodičů. Z pohledu učitelky, je zde výhodnější smířlivost rodičů a nevyčleňování dítěte ze třídy.

Velice zajímavý byl přístup dotazovaných matek a otázka narozenin a dávání si dárků. *„Když měla malá narozeniny, ty učitelky to věděly, tak jí na hlavu nedávaly korunu a neposazovaly jí na trůn. Ale my jsme to udělali tak, že párkrát během školního roku jsme něco koupili a ona to tam přinesla a s dětma se podělila.“* Eva

„My jsme také nosili během roku a ty děti z toho byly paf, jelikož věděly, že narozeniny neslaví. My jsme ke konci školního roku udělali dort a donesli ho tam. Paní učitelka za to byla vděčná a viděla, že i když narozeniny neslavíme, tak jsme normální.“ Hana

3.5 Návrh metodických doporučení

Tato část se bude věnovat návrhu alternativních činností v předškolním vzdělávání. Budou zde popsány vybrané svátky či tradice, které se uskutečňují v mateřské škole a dítě Svědků Jehovových se nemusí chtít těchto aktivit zúčastnit.

Nejprve je důležité zmínit, že alternativní činnosti bude volit pedagog ve chvíli, kdy rodiče Svědkové Jehovovi si nebudou přát, aby klasické činnosti dítě vykonávalo. Pokud se rodiče rozhodnou nezasahovat do programu třídy, je pouze na pedagogovi, zda při své práci možné alternativy využije.

Bible se zmiňuje o nepřikládání důležitosti jiným dnům, než je den smrti Krista. (Galatům 4:10) (Bible Kralická šestidílná, 2014)

Halloween, Památka všech zemřelých

Halloween neboli předvečer Všech svatých, vychází z prastarých keltských obyčejů. Dnes je známý pro svoji popularitu v USA, kam ho pravděpodobně přinesli irští vystěhovalci. Památka všech zemřelých, Dušičky, jsou vzpomínkou na zemřelé, jejichž duše se nacházejí v očistci, v předvečer Dušiček duše vystupují, aby jim bylo uleveno od muk. (Vondruška, 2005). Svědkové Jehovovi tyto svátky neslaví, jelikož Bible radí vyvarovat se spiritismu a všeho nečistého. Svědkové věří, že jakýkoliv kontakt se záhrobím může mít velmi blízko k Satanovi. (Rozmluvy z Písem, 1993)

V tomto období je vhodné dítěti nabídnout aktivity spojené s pozorováním změn v přírodě. Zapouštění barev podzimu, práce se suchými listy, obtiskování listů, výroba housenky pomocí napichování listů na špejli a polystyrenové koule, výroba draků, závěsné postavičky ze šišek či barvení hlemýždích ulit. Pracovní listy motivované podzimními plodinami, počítáním draků, ale také grafomotorické listy. Jedná se o klasické aktivity, ale s vynecháním halloweenské tematiky.

Sv. Martin

Podle legendy obdaroval Martin polovinou svého pláště chudáka třesoucího se zimou. Martin byl v Tours zvolen biskupem, ale zdráhal se post přijmout, nakonec byl pomocí lsti vysvěcen. (Vondruška, 2005) Svědkové Jehovovi se modlitbami obrací k Bohu skrze Ježíše, neuznávají jiné tzv. přímluvce, kteří byli prohlášeni za svaté římskokatolickou církví. (Rozmluvy z Písem, 1993)

Mateřské školy pojmají tento svátek různě. Pečou se svatomartinské rohlíčky, čte se pověst, do některých školek opravdu dorazí Martin na koni a děti očekávají první sních, který by měl Martin přivést.

Zde bych viděla možnost ve vytváření výrobků s koňmi, možná je i práce s podkovami – spojování stejného počtu, hledání rozdílů. Pokud některá mateřská škola prožívá tento svátek a směřuje s jeho motivací k naplnění konkrétních cílů, v tomto případě bych poprosila rodiče o jejich názor. Popsala bych rodičům svoji představu o daném dni a nechala je rozhodnout, zda se dítě zúčastní činností, nebo rodiče přijmou alternativu.

Vánoční doba

Zde je zahrnut i den sv. Mikuláše. Jelikož se jedná o svatého jedince, vysvěceného římskokatolickou církví v době po Kristově smrti, Svědkové tuto tradici neslaví. Důvod neslavení Vánoc je uveden v první kapitole této práce.

Činnosti je vhodné směřovat k přírodě a zimnímu počasí. Pomocí bílé voskovky kreslit na čtvertku, poté voskovku přemalovat modrou barvou, tak nám vznikne zamrzlý rybník s rýhami po bruslích, klovatinou malovat zamrzlá okna, meze se nekladou v oblasti výrobě sněhuláků, papírových vloček. Dítě si může vyrobit závěsnou dekoraci z vaty a vloček, kreslit ledního medvěda či tučňáka na ledovci. Pracovní listy motivovat sněhovými vločkami, sněhuláky, zimním oblečením, či již zmíněným tučňákem. Místo vánočního přání, vyrobit přání k hezkému prožití zimních dní. Některé rodiny Svědků odjíždějí v prosinci na společné dovolené, dítě tak může kreslit lyže, sáňky, nebo svoji představu o dovolené. Ostatní děti se v prosinci těší na dárky od Ježíška, rodiny Svědků mají dárkové dny, dítě může zobrazovat to, co by si přálo dostat k dárkovému dni, či co by měli dostat rodiče.

Tři králové

Kašpar, Melichar a Baltazar, jména králů, kteří obradovali Ježíška zlatem, myrhou a kadidlem. Avšak z evangelia sv. Matouše se dovídáme: *„Když se pak narodil Ježíš v Betlémě Júdově, za dnův Heródesa krále, aj Mudrci od Východu slunce přijeli do Jeruzaléma ... Nalezli dítě s Maryjí matkou, a padše, klaněli se jemu: A otevřevše poklady své, obětovали jemu dary, Zlato, a Kadidlo, a Mirru.“* (Bible Kralická šestidílná, 2014, s. 2179) Nikde v Bibli není napsán počet králů, ani jejich jména. Počet tři, můžeme

odvodit z počtu přinesených darů. Spojení C + M + B může být požehnání „Christis mansionem benedicat“, neboli „Kriste, požehnej domu“, nebo se může jednat o počátek roku juliánského kalendáře, který je spojován s bohem Aiona. V tomto případě se jedná o ohlas pohanského obřadu, chránící dům před zlými duchy. (Vondruška, 2005) Toto jsou důvody, pro které si Svědkové Jehovovi tento den nepřipomínají.

Sv. Valentýn

Je možné, že žili dokonce dva Valentinové, jeden lékař a druhý biskup, jenž byli umučeni pro svoji víru. Lidé si dávají přání – Valentinky. Jejich původ se odvozuje z legendy, kdy se Valentin ve vězení zamiloval do dcery žalárníka. Valentin před popravou zanechal dívce dopis s vyznáním lásky. (Vondruška 2005)

Z původu svátku je zřejmé, že se neshoduje s vírou Svědků Jehovových. Můžeme dítěti nabídnout výrobu přání z lásky k rodičům, obdarovat někoho, koho mám rád. Ale jedná se pouze o můj návrh podání vysvětlení dítěti. Zde záleží na vnitřním postoji rodiče.

Masopustní karnevaly

„Mnozí badatelé spojují rej masopustních masek s tradicí předkřesťanských pohanských obřadů, na něž navázala činnost církve podle zásady, že co nelze potlačit, je nutno převzít a uzpůsobit vlastní potřebě.“ (Vondruška, 2005, s. 48)

Účast dítěte na karnevalu či masopustním průvodu, je vhodné diskutovat s rodičem. Výtvarnou činnost a pracovní listy opět směřovat k přírodě, či k osobním zážitkům dítěte – co dělalo o víkendu, co mu udělalo radost, nebo malovat oblíbenou pohádkovou postavu.

Velikonoce

Jak uvádí Vondruška (2005) velikonoční svátky mají původ v předkřesťanské tradici, kde mrskání pomlázkou a barvení vajec mělo magický obřadní charakter, ale spojení Velikonoc se zajícem se objevuje až koncem 19. století, dle povídky o zajíčkovi, který v poli snáší malovaná vejíčka pro mravné děti.

Zde je důležité si uvědomit, že oslavy příchodu jara mohou mít kořeny v uctívání jarního slunovratu polyteistickými národy, stejně jako znázorňování jarních mláďat. Velikonoce jsou v mateřských školách prožívány především formou lidových zvyků jako zdobení vajíček, pletení pomlázek, setí jarního osení a děti vytvářejí jarní výzdobu.

Jarní počasí a příroda přináší možnost širokého využití jako malování prvních jarních květin, skládání květin z papíru, vytváření rozkvetlé louky, výroba tzv. vlasaté hlavy s pomocí travních semínek, poslech zpěvného ptactva, využívání přírodního materiálu, či tvořit na téma, co vidí slunce, když se dívá na jarní přírodu. Je dobré poskytnout dítěti takové činnosti, ve kterých se nevyskytují motivy velikonočního beránka a zajíčka, zdobení vajec či pomlázky.

Svátek matek

Kořeny svátku matek sahají do starověkého Řecka, kdy zvyk uctívat matku, byl spojen s obřady pro Kybelé, Velkou matku bohů. (Encyclopaedia Britannica of world religions, 2006) Svědkové Jehovovi neslaví žádné svátky či významné dny, odkazují se na verš Galaťanům 4:9-11, který doslova odrazuje od pantičkářského zachovávání dnů.

Můžeme dítě poprosit o nakreslení obrázku, co by měla maminka dostat k dárkovému dni, jaké je její přání. Zároveň dítě ve své tvorbě může znázornit lásku ke své rodině, znázorňovat jednotlivé členy a jejich přání.

Čarodějnice a stavění máje

Ke zvykům spojených s pálením čarodějnic mají Svědkové Jehovovi stejný postoj jako k Halloweenu, kdy oba tyto svátky jsou spojeny se spiritismem, který je Bibli zakázán.

Dle Šottnerové (2007), kořeny stavění máje sahají hluboko do minulosti, předchůdcem mohou být prastaré slavnosti vítající nové jaro. „*Je pochopitelné, že i tento svátek, mající kořeny v pohanské minulosti, se snažila ovlivnit křesťanská církev. Začala ho propagovat jako svátek svatého Josefa, který byl podle Bible pěstounem Ježíšovým.*“ (Šottnerová, 2007, s. 55)

Dítě může malovat říční oblázky do podoby berušek či jiných zvířat, vyrábět závěsné motýly a ptactvo. Pro rozvoj jemné motoriky poslouží práce se slaným těstem, tvarování květin a poté jejich připevnění na špejli, vznikne tak ozdoba do květináče. V období těchto tradic bych doporučovala přístup jako u velikonočních svátků, zaměření se na jarní přírodu, téma rodiny nebo zážitků dítěte.

4 DISKUZE VÝSLEDKŮ

Výzkumné šetření pomohlo sestavit hlavní témata, která byla identifikována na základě rozhovorů s pedagogy mateřských škol a s rodiči, konkrétně s matkami, vyznávajícími víru Svědků Jehovových.

Jedná se o tyto témata:

Malá zkušenost předškolních pedagogů s dětmi Svědků Jehovových

Přístup učitelek

Alternativní činnosti

Docházka do mateřské školy

Přístup rodičů k mateřské škole

Vhodná literatura

Důležitým jevem je malá zkušenost učitelek se vzděláváním dětí Svědků Jehovových. Paní učitelky se shodovaly, že se v praxi setkávají s dětmi z rodin Svědků Jehovových jen výjimečně. Ale z důvodu menšího počtu dotazovaných nemůžeme z tohoto tématu vyvodit všeobecný závěr, ale můžeme předpokládat, že to tak je. Tato víra má své odlišnosti, které mohou mít v některých případech výraznější vliv na vzdělávání dětí, a proto by neměla být opomíjena.

Přístup učitelky je důležitým faktorem celého předškolního vzdělávání. Tento výzkum přinesl zjištění, že učitelky dokážou respektovat víru dětí, která jim může svým způsobem sťažovat práci, a přitom je stále na prvním místě blaho a spokojenost dítěte, s individuálním přístupem.

Paní učitelky projevily vlastní iniciativu a připravovaly pro dítě alternativní činnosti. Nejlepší potenciál při přípravě alternativy nabízí výtvarná činnost. Samotné maminky, si tuto možnost pochvalovaly. Jsou ovšem situace, kdy alternativa není možná. Poté záleží na přístupu rodiče, zda dítě nechá v mateřské škole či upraví dále zmíněnou docházku.

U takto věřícího dítěte je větší pravděpodobnost s vynecháváním docházky při důležitých činnostech v mateřské škole. Jedná se zpravidla o dobu Vánoc, kdy dítě nechodí do mateřské školy. Je důležité zamyslet se nad tím, do jaké míry tato víra

nedovoluje dítěti se účastnit různých školních akcí. Protože vynechávání těchto aktivit, může působit na společné prožívání dětí a následné postavení dítěte v kolektivu.

S předchozím odstavcem úzce souvisí i přístup rodičů, který je dle mého názoru tím nejdůležitějším tématem. Pokud rodič bude respektujícím partnerem mateřské školy a nebude mít výrazná omezení pro dítě, může vzdělávací činnost a práce učitelky probíhat bez větších omezení. Pokud rodič bude tvrdě lpět na zásadách své víry, bez jakéhokoliv omezení, dostává se mateřská škola do náročné situace. Z výzkumu vyplývá, že se paní učitelky snaží vyhovět rodičům, ale i zároveň respektovat přání dítěte. V této souvislosti ještě uvádím výrok jedné dotazované maminky:

„My jsme Svědkové Jehovovi a do jaké míry budou chtít naše děti uplatňovat to, co je učíme doma, to záleží na nich. Jsou rodiče, kteří si budou stát tvrdě za svým, ale to není postoj nás Svědků, ale postoj každého zvlášť.“

Jako negativum spatřuji nedostatek literatury, týkající se této problematiky. Avšak nejedná se pouze o víru Svědků Jehovových, ale o další náboženství jako například muslimské vyznání. Paní učitelky potřebují mít dané informace přehledné, vzít knihu či příručku do ruky a hned nalistovat danou problematiku. Tak, jak je tomu možnost například ve speciální pedagogice. Přečíst si základní principy víry a její případné odlišnosti, aby věděly, jak reagovat. Protože je velice pravděpodobné, že se o víře Svědků Jehovových doví až v průběhu školního roku.

ZÁVĚR

Důvodem pro zvolení tohoto tématu byla osobní zkušenost se Svědky Jehovovými a jejich odlišnostmi ve víře. Práce si kladla za cíl popsat základní principy víry, které jsou důležité pro práci s předškolními dětmi. Citace veršů z Bible jsem uváděla, aby mohly být jednotlivé principy lépe pochopeny a zabránilo se tak případným předsudkům k těmto věřícím. A to z důvodu, že kultura většinové společnosti i víra Svědků je založena na téže knize, Bibli.

Bakalářská práce se potýkala s nedostatkem literatury ohledně víry Svědků Jehovových a předškolního vzdělávání. Dostatek literatury je v oblasti sektářství a nových náboženských hnutí, ale práce si od samého počátku kladla za cíl nesoudit tuto víru a dokázat ji nezaujatým pohledem přiblížit široké veřejnosti. Práce staví na obsáhlém systému publikační činnosti Svědků Jehovových, také na Bibli a zahraniční odborné literatuře, která se v některých historických otázkách shoduje s výkladem Bible Svědky Jehovovými.

Svědkové Jehovovi vychovávají své děti podle zásad uvedených v Bibli a bylo zajímavým zjištěním, že hlavními výchovnými principy jsou hranice ve výchově a respektující přístup k člověku, přičemž uvědomění si, že je důležité se k druhému člověku chovat tak, jak si přejeme, aby se on choval k nám. Toto jsou zásady, které provází budoucí předškolní pedagogy po dobu jejich studia, přičemž kořeny těchto zásad můžeme najít i v Bibli.

Jedním z cílů bylo popsat zkušenosti pedagogů s dětmi těchto věřících, tento cíl byl splněn a bylo nastíněno, že pedagogové by uvítali literaturu, obsahující principy této víry. Přístup pedagogů byl velice kladný, i přes to, že důležitým ekvivalentem je samotný přístup rodičů, který nemusí být vždy adekvátní, ale to se týká všech rodičů dětí z mateřských škol. Abychom mohli detailně popsat zkušenosti rodičů s přístupem pedagogů, bylo by zapotřebí realizovat výzkum s větším souborem respondentů, abychom mohli vyvodit všeobecný závěr. Výzkum v této bakalářské práci přinesl zjištění, že dotazované matky byly s přístupem pedagoga spokojeny.

Očekávání rodičů od mateřské školy jsou: respekt, tolerance, pochopení, dokázat vyjít vstříc a možnost dítěti nabídnout alternativní činnost. To vše dokážou učitelky

v mateřských školách nabídnout, samotné matky si uvědomují náročnost práce, pokud třídu navštěvuje více než dvacet dětí.

Ideální spolupráce by měla probíhat tak, jako s každou jinou rodinou. Učitelky respektují odlišnosti ve víře, ale zároveň si přejí respekt od rodičů ke vzdělávacímu programu. Vyhovující spolupráce zahrnuje co nejmenší absenci dítěte ze společných činností, avšak z hlediska vánočních a velikonočních svátků je absence zcela pochopitelná. Práce dokazuje, že víra rodičů nemusí mít v některých případech tak podstatný vliv na život dítěte v mateřské škole.

Přeji učitelkám nejen v předškolním vzdělávání, aby se setkaly s respektující rodinou. Rodičům přeji, aby se setkali s rozumnou paní učitelkou a navázali tak spolupráci, která bude obohacující pro obě strany, a především obohacující pro dítě samotné.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

1. *Bible kralická: šestidílná: kompletní vydání s původními poznámkami*. Praha: Česká biblická společnost, 2014. ISBN 978-80-87287-78-1.
2. Co je to Bible? *Biblické společenství křesťanů* [online]. Ústí nad Labem, 2016 [cit. 2017-05-20]. Dostupné z: <http://www.cirkevusti.cz/caste-otazky/co-je-bible-faq>
3. DONIGER, Wendy. *Britannica encyclopedia of world religions*. Chicago, IL: Encyclopaedia Britannica, c2006. ISBN 15-933-9266-4.
4. ENGELHART, Vojtěch. *Kto sú Svedkovia Jehovovi?*. Bratislava: Vydavateľské združenie LÚČ, 1992. ISBN 80-7114-069-4.
5. HERMAN, Marek. Najděte si svého marťana: co jste vždycky chtěli vědět o psychologii, ale ve škole vám to neřekli. 2., přeprac. vyd. Olomouc: Hanex, 2008. ISBN 978-80-7409-023-3.
6. *New Catholic encyclopedia*. 2nd ed. Washington, D.C.: Catholic University of America, 2003. ISBN 07-876-4004-2.
7. NOVOTNÝ, Jiří a František POLÁK. *Tajné dějiny Jezuitů*. Praha: Adonai, 2001. ISBN 80-86500-45-4.
8. OPRAVILOVÁ, Eva. *Předškolní pedagogika*. Pardubice: Grada, 2016. ISBN 978-80-247-5107-8.
9. REMEŠ, Prokop. *Svědkové Jehovovi: historický přehled*. Praha: Oliva, 1995. ISBN 80-859-4203-8.
10. *Slovník antické kultury*. Praha: Svoboda, 1974. Členská knihovna (Svoboda)
11. ŠOTTNEROVÁ, Dagmar. *Jaro: [zvyky, obyčeje, náměty, návody, pohádky, příběhy a hry]*. Olomouc: Rubico, 2007. ISBN 978-80-7346-074-7.
12. STUBHANN, Matthias. *Encyklopedie bible*. Bratislava: Gemini, 1992. ISBN 80-85265-30-3.
13. VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Vánoc*. Praha: Libri, 2000. ISBN 80-859-8381-8.
14. VAVŘINOVÁ, Valburga. *Malá encyklopedie Velikonoc*. Praha: Libri, 2006. ISBN 80-727-7292-9.
15. VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Netradiční náboženství u nás*. 2. Vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. ISBN 80-704-1099-X.
16. VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice: náboženství, církve, sekty, duchovní společenství*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-798-1.
17. VONDRUŠKA, Vlastimil. *Církevní rok a lidové obyčeje, aneb, Kalendárium světců a světic, mučedníků a mučednic, pojednávající o víře českého lidu k nim, jakož i o liturgii katolické*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Dona, 2005. ISBN 80-732-2075-X.

18. WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY OF PENNSYLVANIA. *Tajemství rodinného štěstí.* Selters/Taunus: Watchtower Bible and Tract Society of New York, inc. International Bible Students Association, Brooklyn, New York, U.S.A, 1991.
19. WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY OF PENNSYLVANIA. *Rozmluvy z Písem.* Selters/Taunus: Watchtower Bible and Tract Society of New York, inc. International Bible Students Association, Brooklyn, New York, U.S.A, 1993.
20. WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY OF PENNSYLVANIA. *Svědkové Jehovovi: Hlasatelé Božího Království.* Selters/Taunus: Watchtower Bible and Tract Society of New York, inc. International Bible Students Association, Brooklyn, New York, U.S.A, 1993.
21. WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY OF PENNSYLVANIA. *Svědkové Jehovovi a vzdělání.* Selters/Taunus: Watchtower Bible and Tract Society of New York, inc. International Bible Students Association, Brooklyn, New York, U.S.A, 1995.
22. WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY OF PENNSYLVANIA. *Svědkové Jehovovi-Kdo Jsou? Čemu věří?* Selters/Taunus: Watchtower Bible and Tract Society of New York, inc. International Bible Students Association, Brooklyn, New York, U.S.A, 2000.
23. WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY OF PENNSYLVANIA. *Svaté Písmo: Překlad nového světa.* United States of America: Watchtower Bible and Tract Society of New York, inc. International Bible Students Association, Brooklyn, New York, U.S.A, 2002.
24. WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY OF PENNSYLVANIA. *Kdo dnes jedná podle Jehovovy vůle?* Britain: Watchtower Bible and Tract Society of New York, inc. International Bible Students Association, Brooklyn, New York, U.S.A, 2012.
25. WATCHTOWER BIBLE AND TRACT SOCIETY OF PENNSYLVANIA. *Co Bible doopravdy říká?* Selters/Taunus: Watchtower Bible and Tract Society of New York, inc. International Bible Students Association, Brooklyn, New York, U.S.A, 2013.

PŘÍLOHY

Přiložené CD:

- Přepisy rozhovorů
- Nahrávky rozhovorů